

აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა
აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო

GOVERNMENT OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF ABKHAZIA
MINISTRY OF EDUCATION AND CULTURE OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF ABKHAZIA

კულტურული

მემკვიდრეობა აფხაზეთში

CULTURAL HERITAGE
IN ABKHAZIA

თბილისი 2015 TBILISI

სარედაქციო კოლეგია -

ირაკლი გელენავა (მთავარი რედაქტორი)
გიორგი პატაშური
ქეთევან დავითაია

კონსულტანტები -

ნატო კორსანტია
რევაზ ხვისტანი
მურთაზ ურიდია

ტექსტის აწყობა -

ვალენტინა გვაძაბია
ნინო ბერიძე

თარგმნა -

მარიკა ლომაძე
ქეთევან დავითაია

ფოტო მასალა -

აფხაზეთის ა/რ განათლებისა და კულტურის
სამინისტროს კულტურულ ფასეულობათა
დაცვის სამსახურის არქივი

დენის ბელეცკის პირადი არქივი

EDITORIAL BOARD:

Irakli Gelenava (editor -in- chief)
Giorgi Patashuri
Ketevan Davitaia

CONSULTANTS:

Nato Korsantia
Revaz Khvistani
Murtaz Uridia

TEXT SET-UP

Valentina Gvazobia
Nino Beridze

TRANSLATION:

Marika Lomadze
Ketevan Davitaia

PHOTO MATERIALS:

Archives of cultural property protection department
under The ministry of education and culture of the
Autonomous Republic of Abkhazia

Private Archives of Dennis Beletski

* * *

ისტორიული მოვლენების ლოგიკურ კავშირზე ბევრი დაწერილა და მრავალი საგულისხმო დასკვნა გაკეთებულა. წარსული, აწმყო და მომავალი ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია და მათი ურთიერთდამოკიდებულება ისტორიულ მოვლენათა თავისებურებებს განსაზღვრავს.

XX საუკუნის ბოლოს საბჭოთა იმპერიის დასუსტება და რღვევა დაიწყო, რის შედეგადაც დადგა განსხვავებული გეოპოლიტიკური რეალობა, როგორც აღმოსავლეთ ევროპაში, ისე თითქმის მთელ აზიაში. იწყება ახალი სახელმწიფოების წარმოქმნისა და პოლიტიკურ ძალთა ხელახალი გადანაწილების შეუქცევადი პროცესი. ამ ბოლოქარ ისტორიულ პერიოდში საქართველომ დამოუკიდებლობის გამოცხადება და ახალი სუვერენული სახელმწიფოს მშენებლობის დაწყება მოახერხა, თუმცა ეს გზა, რომელიც ბევრს მეტად მარტივად წარმოედგინა, ძალიან მძიმე და ტრაგიკული აღმოჩნდა. საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთანავე ნათელი გახდა, რომ ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობისა, თუ სუვერენიტეტის შენარჩუნება დიდ პოლიტიკურ გამოცდილებასა და შესაბამის ნაბიჯებს მოითხოვდა. სააშკარაოზე გამოვიდა სეპარატიზმის პრობლემა ქვეყნის ორ ისტორიულ ნაწილში - ცხინვალის რეგიონსა (სამაჩაბლო, ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური ოლქი) და აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში (ყოფილი აფხაზეთის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა). ორივე შემთხვევაში სეპარატისტულად განწყობილ ძალებს მხარს უჭერდნენ და მართავდნენ რუსეთის რეაქციული ძალები. ყოველივე ამან სათავე დაუდო საქართველო-რუსეთის ომის ახალ ეტაპს, რომელიც პერიოდულად შეიარაღებულ კონფლიქტში გადაიზრდებოდა ხოლმე. შედეგად მივიღეთ დანაწევრებული საქართველო, რომლის ტერიტორიების 20 პროცენტი რუსეთის ფედერაციის მიერ არის ოკუპირებული. ამასთანავე, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა და ცხინვალის რეგიონი (სამაჩაბლო) რუსეთმა აღიარა როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი ერთეულები. სამწუხაროდ, ამ აღიარებას რამდენიმე სახელმწიფოც მიუერთდა.

არსებული რეალობა არ შეიძლება, მხოლოდ XX საუკუნის მიწურულის პოლიტიკური ცხოვრების შედეგად მივიჩნიოთ. ის ორი საუკუნით ადრე დაიწყო, ამ დროის განმავლობაში საქართველოსა და რუსეთს შორის ათეულობით სამხედრო დაპირისპირება ხდებოდა, ასევე მკაცრი სადამსჯელო ღონისძიებები ხორციელდებოდა იმ აფხაზეთის მიმართ, რომლებიც საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის წარმოებულ ბრძოლაში ქართველებთან ერთად მონაწილეობდნენ.

მთელი ამ ხნის განმავლობაში რუსეთი საქართველოს განუყოფელი ნაწილის - აფხაზეთის მისაერთებლად მრავალმხრივი მიმართულებით იბრძოდა. ბუნებრივია, მის მიზანში, ამ ტერიტორიაზე არსებული ისტორიულ-კულტურული ფასეულობებიც მოექცა, რომლებზეც მათი წარმომავლობის დამადასტურებელი უძველესი ქართული წარწერები თუ ფრესკები იყო შემორჩენილი.

<p>უაკ. (UDC) ????????? გ-458</p> <p>© აფხაზეთის განათლებისა და კულტურის სამინისტრო</p> <p>© Ministry of education and culture of the Autonomous Republic of Abkhazia</p>	<p>ISBN 978-9941-???????????</p> <p>ტირაჟი: 200 ცალი.</p> <p>დაიბეჭდა: გამომცემლობა „მერიდიანი“, ალ. ყაზბეგის გამზ. №47 ტ. 239-15-22, E-mail: meridiani777@gmail.com</p>
---	---

საქართველო ერთ-ერთი უძველესი ქრისტიანული ქვეყანაა. როგორც ცნობილია, ქრისტიანობა საქართველოში I საუკუნის 50-70-იან წლებში მოციქულებმა - ანდრია პირველწოდებულმა, სვიმონ კანანელმა და მატათამ იქადაგეს. მოციქულები მატათა და სვიმონ კანანელი საქართველოში არიან დაკრძალულები: მატათა - აჭარაში, ხოლო სვიმონ კანანელი აფხაზეთში.

საქართველოს ტერიტორიაზე დაახლოებით 8000-მდე ეკლესია-მონასტერია. აფხაზეთში შემორჩენილი ქრისტიანული არქიტექტურის ძეგლები გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება, მაგრამ ამავე დროს საერთოს პოულობს აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს თანადროულ ძეგლებთან, რადგან ისინი ერთ ეთნოკულტურულ წიაღშია შექმნილი. მათი უმეტესობა შეტანილია საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა ნუსხაში.

1993-2008 წლებში რუსეთის მიერ აფხაზეთის ტერიტორიის ოკუპაციის შემდეგ, 350 000-ზე მეტმა ადგილობრივმა, უმეტესად ქართველმა მოსახლეობამ დატოვა ისტორიული საცხოვრისი. შესაბამისად, აფხაზეთში ეთნიკური სურათი ხელშეწყობად შეცვალა. ყოველივე ამის შემდეგ ოკუპანტებმა განაგრძეს წინამორბედთა მიერ დაწყებული საქმე - აფხაზეთის გეოგრაფიულ სახელწოდებათა ტრანსფორმაცია - ტოპონიმების ცვლა. ამასთანავე რუსულ ყაიდაზე გადაწყობის მიზნით ტაძრებისა და ეკლესიების ინტერიერისა თუ ექსტერიერის შეცვლა ან განადგურება. ყოველივე ეს მიმართული იყო და არის აფხაზეთში ქართველთა ისტორიული კვალის წაშლისაკენ, ისტორიის ფალსიფიკაციისაკენ, აფხაზეთში დარჩენილი ადგილობრივი მოსახლეობის, მათ შორის აფხაზების გარუსებისა და მხარის საბოლოოდ ასიმილაციისაკენ.

წინამდებარე კრებულში, შესულია განსაკუთრებული ისტორიულ-კულტურული მნიშვნელობის მქონე ძეგლები, მას თან ერთვის აფხაზეთის იმ ძეგლთა ნუსხა, რომელთაც საქართველოს ეროვნული მნიშვნელობისა და კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი აქვთ მინიჭებული. კრებულის გამოცემა მცდელობაა ჩვენი მეგობარი ქვეყნების მოქალაქეებს, აფხაზეთის საკითხით დაინტერესებულ პირებს, სპეციალისტებს მივაწოდოთ მოკლე ინფორმაცია, იმის შესახებ, თუ რა კულტურული მემკვიდრეობაა ოკუპაციის ზონაში და თუ რა ვანდალური ქმედებები განხორციელდა მათ მიმართ, თუ რა საფრთხეებია აფხაზეთში მომავალში მოსალოდნელი თუ არსებული მდგომარეობა შენარჩუნდა.

ჩვენ იმედს ვიტოვებთ, რომ საერთაშორისო თანამეგობრობის და საერთაშორისო ორგანიზაციების დახმარებით, აფხაზეთში ქართული კულტურული მემკვიდრეობის განადგურების შეჩერება მოხერხდება, რამეთუ მიგვაჩნია რომ, ეს არა მარტო ქართველთა და აფხაზთა სიმდიდრეა, არამედ მას ზოგადსაკაცობრიო კულტურული მნიშვნელობა გააჩნია, რამეთუ იგი მსოფლიოს ცივილიზაციის განუყოფელი ნაწილია.

* * *

A lot has been written about the logic liaison of historical events and plenty of significant conclusions have been made consequently. Present and future are tightly linked with each other and their interrelation defines the peculiarities of historical events.

By the end of the 20th century, the weakening and destruction of the Soviet Union started, as a result of which a different kind of political reality emerged in Eastern Europe as well as in almost whole Asia. Thus, an irreversible process of appearing the new states and redistribution of the political powers began. In this rough period, Georgia managed to declare independence and begin to construct a new sovereign republic. However, this road that many had envisaged to be very simple turned out to be extremely difficult and tragic. It became clear shortly after the declaration of the Independence that the maintenance of the state territorial integrity and sovereignty would require considerable political experience and adequate steps to be taken. The problem of separatism was emerged in two historical parts of Georgia – Tskhinvali region (Samachablo, former Soviet Socialist District of Autonomous South Ossetia) and in Autonomous Republic of Abkhazia (former Soviet Socialist Republic of Autonomous Abkhazia). In both regions, separatists were backed and managed by reactionary Russian forces. All this prepared a fertile ground for the new stage of Russian-Georgian war, which from time to time grew into armed conflict. As a result of this, we received a broken up Georgia, 20% territory of which is occupied by Russia. Besides, the Autonomous Republic of Abkhazia and Tskhinvali region (Samachablo) were acknowledged by Russia as independent states. Unfortunately, some other countries have also shared this recognition.

The current reality should not be considered as the consequence of solely the political life of the end of the 20th century. It began two centuries earlier. Within this period, tens of military confrontations had taken place between the two countries, as well as strict punitive actions were carried out against those Abkhazians who participated side by side with Georgians in the fight for Georgian independence.

Within all this period, Russia fought in multiple directions in order to bring Abkhazia – inseparable part of Georgia - under its control. Naturally, Russia was also targeting at historical-cultural values of the mentioned territory, on which the ancient Georgian inscriptions and mural paintings dating back to consequent epochs have been preserved.

Georgia is one of the most ancient Christian countries. It is commonly known that in the 50-70s of the first century, Chris-

tianity was preached here by the Apostles Andrew, Simon and Matata. The last two are buried in Georgia – Matata – in Adjara and Simon – in Abkhazia.

There are almost 8000 churches and monasteries in the whole Georgia. The Christian architectural monuments that have reached the modernity in Abkhazia are characterized by certain peculiarities. However, they have something in common with contemporary monuments of Eastern and Western Georgia as long as they had been constructed in one and the same ethno-cultural environment. The majority of them is included in the list of Cultural Heritage Monuments of Georgia.

In 1993-2008, following the Abkhazian occupation by Russia, over 350 000 locals, mainly of Georgian ethnicity, quit their historical homeland. Consequently, the ethnic picture of Abkhazia was artificially changed. After that, the occupants carried on the business started by their predecessors – transforming the geographic names of the Abkhazian territory. Here with the intention to convert everything to the Russian manner, they are started to change or destroy the interiors and exteriors of churches. All these efforts were and are directed to demolishing the historical trace of Georgians, to the falsification of history, to the rusification of the local population, including Abkhazians, and to the final assimilation of the region.

In the upcoming collection, monuments of particular historical-cultural importance have been included. Attached is the list of those shrines of Abkhazia that have been conferred the status of National Importance Monument and Cultural Heritage Monument. By publishing this compilation, we try to give short information to the citizens of our friend countries, as well as to those who are interested in the issue of Abkhazia, and specialists too, about the cultural heritage that is located in the occupied territory and tell them what kind of vandal activities were carried out towards them, as well as about the feasible threats in future if the Status Quo is retained.

We hope that by means of the aid of international commonwealth and respective organizations, it will become possible to stop the process of destroying the Georgian cultural heritage in Abkhazia as long as we believe that this is not only the richness of Georgians and Abkhazians but also, they possess universal cultural significance, for they are inseparable parts of the world civilization.

აფხაზეთის დოლმენები

აღმოჩენის ადგილი: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, სოფლები - ეშერა, აზანთა, ოთხარა, აჭანდარა, გორანა, ყულანურხვა, შრომა; დოუს უღელტეხილი, მდინარე ფსოუს ხეობა და სხვა.

აღწერა: დოლმენები უძველესი მეგალითური სამარხი ნაგებობებია, რომლებიც აღმოჩენილია აფხაზეთის ტერიტორიაზე. აფხაზეთის უძველესი დოლმენები ადრე ბრინჯაოს ხანისაა. მათი მშენებლობა ძვ. წ. III ათასწლეულის II-ნახევარში დაიწყო. ამ ხანის აფხაზეთის დოლმენები მომცრო და ტლანქად ნაგებია. შუა ბრინჯაოს ხანის (ძვ. წ. II ათასწლეულის I ნახევარი) დოლმენები კი უფრო მოზრდილი და უკეთ ნაგებია.

არქეოლოგიურად ყველაზე უკეთ შესწავლილია სოფელ ეშერაში აღმოჩენილი დოლმენები. აფხაზეთის დოლმენები აგებულია ოთხ-ოთხი ვერტიკალურად დაყენებული მასიური ბრტყელი ქვისაგან და ასეთივე ქვითაა გადახურული (ცალკეული ქვების წონა 50 ტონას აღემატება). ზოგ დოლმენს იატაკადაც ქვის ფილა აქვს. აფხაზეთის დოლმენების გეგმა ტრაპეციის ფორმისაა. წინა ფართო კედელში, რომელიც უბირატესად მოქცეულია სამხრეთით ან სამხრეთ-აღმოსავლეთით, გამოჭრილია 0,4 მ. დიამეტრის მრგვალი ხვრელი, რომელიც ქვის საცობით იხურებოდა. გვერდითა კედლებსა და იატაკის ქვებზე სიმკვრივისათვის ხშირად ნარიბანდებია ამოკვეთილი კედლების გასწვრივ, გარედან კი დიდი ქვებია შემოწყობილი.

DOLMENS OF ABKHAZIA

PLACE OF DISCOVERY: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, the villages of Eshera, Azanta, Otkhara, Achandara, Gorana, Kulanurkhva, Shroma, Dou Pass, river Psou gorge and elsewhere and etc.

DESCRIPTION: It seems likely that dolmens were family burials, discovered in Abkhazian territory. The construction of the earliest dolmens of Abkhazia began in the second half of the 3rd Mill. Better built and vaster in size are dolmens built in the Mid Bronze Age (first half of the 1st Mill. B.C.)

Eshera dolmens are best studied archaeologically. Dolmens of Abkhazia were constructed of four (on each side) massive flat stones set vertically and roofed by the similar stone (weight of individual stones exceeds 50 t.). Some dolmens are provided with a stone slab on the floor. The dolmens are of a trapezoid plan. A round hole (diameter – 0,4 m.) is cut in the wide front wall, which is predominantly oriented towards South or South-East. The hole was locked with a stone plug. Halved joints, arranged for the sake of solidity, are often found on the lateral walls and floor slabs, from the outside, large stones are edged around the walls.

In the Dolmens apart from disorderly scattered bones have been found axes, spear tips, a variety of headpieces, pottery and etc.

დოლმენებში, გარდა უწესრიგოდ მიმოფანტული ძეგლებისა, აღმოჩენილია ცულები, შუბისპირები, სამკაულები, თიხის ჭურჭელი და ა.შ.

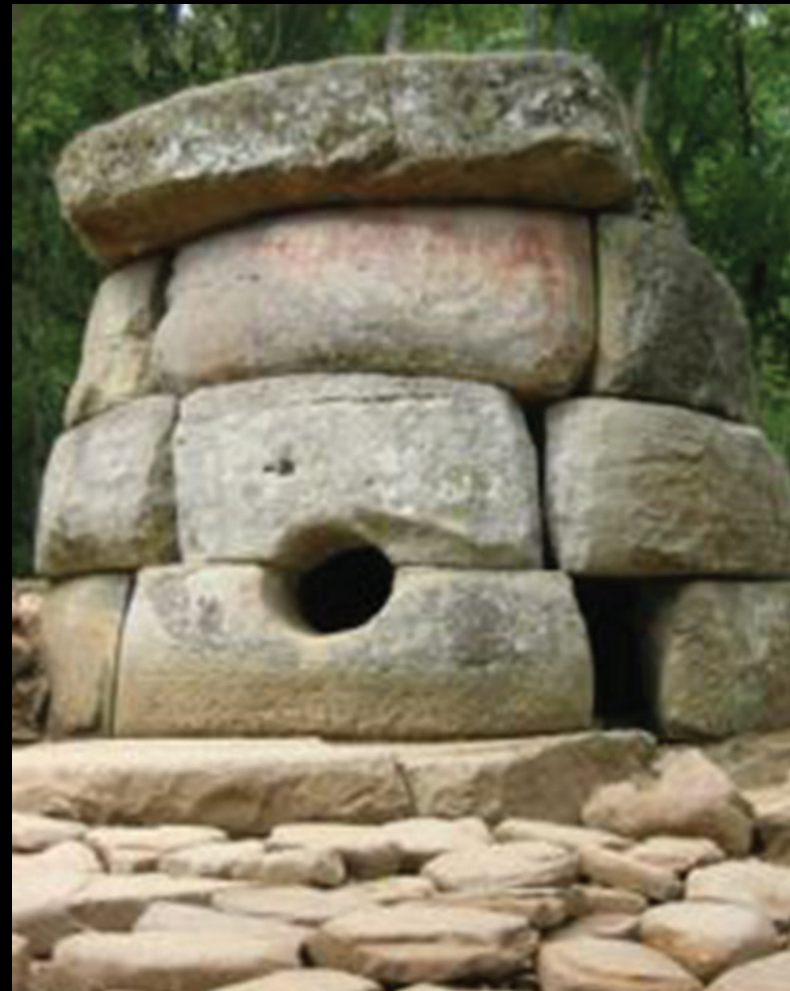
აქამდინდელი მდგომარეობა: დოლმენების დიდი ნაწილი ახლა სრულიად მოუვლელია, რის გამოც არსებობს მათი განადგურების საფრთხე. აფხაზეთის დოლმენების ცალკეული ექსპონატები დაცულია საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში.

აფხაზეთის დოლმენებს მინიჭებული აქვს საქართველოს ეროვნული მნიშვნელობის ძეგლის სტატუსი

CURRENT CONDITION: Today, a large part of dolmens is neglected and there is a threat of their destruction. The Separate exhibits are kept at the Georgian National Museum.

DOLMENS HAVE BEEN GIVEN THE STATUS OF NATIONAL IMPORTANCE MONUMENT

სოხუმის სტელა

აღმოჩენის ადგილი: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, სოხუმის მუნიციპალიტეტი, მდინარე ბესლეთის მახლობლად.

აღწერა: სოხუმის სტელა წარმოადგენს საფლავის ქვას, იგი მარმარილოსგან არის დამზადებული და აღმოჩენილია 1953 წელს მდ. ბესლეთისა და შავი ზღვის შესართავთან, ამჟამად ზღვით დაფარული უძველესი ქალაქის ნაწილში. სტელა (სიმაღლე 157 სმ; სიგანე 92 სმ) ოთკუთხაა, სამფიგურიანი. მიცვალებული გამოხატულია სავარძელში მჯდომარე პოზაში. მარჯვენა ხელი მოხვეული აქვს ემაწვილზე, რომელიც მის მუხლებთანაა დაჩოქილი. უკანა ფონზე გამოსახულია ანტიკურ პეპლოსში გამოწყობილი ახალგაზრდა ქალი, რომელსაც მარცხენა ხელში უჭირავს პატარა ყუთი, სავარაუდოდ, მიცვალებულისთვის ჩასატანებელი სამკაულით. მიიჩნევა, რომ ეს არის მიცვალებულთან გამოთხოვების სცენა. მთელი კომპოზიცია, დეკორი, დამზადების ტექნიკა ტიპურია ადრე-ანტიკური ხანის ხელოვნებისთვის და დათარიღებულია ძვ.წ. 430-420 წლებით. სტელის მთელი კომპოზიცია ანტიკური გავლენითაა შექმნილი, აშკარაა, რომ სტელა დამზადებულია ბერძენისთვის და განთავსებული იყო მის საფლავზე, რაც სოხუმში ბერძენ მოახალშენეთა მნიშვნელოვანი კასტის არსებობას ადასტურებს.

აქსაიონდელი მემორიალი: სტელა ინახება სოხუმის მუზეუმში. მისი შესწავლა ვერ ხერხდება, რადგან ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ.

SOKHUMI STELLA

PLACE OF DISCOVERY: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Sokhumi municipality, near of the river Besleti.

DESCRIPTION: Sokhumi Stella is a grave stone, which was made of the marble and was found in 1953 at the estuary of the river Besleti and Black Sea, in the old part of the town now covered with the sea. Stella (Height 157; Width 92), is square and had three figures on it. The dead is depicted seated in the armchair. His right hand entwines a naked child, who is located at his knees. At the background is depicted a young woman clad in the Antique peplum. She has a small box in her left hand; probably the jewels given to the dead are placed there. This is the scene of bidding farewell to the dead person. The whole composition, décor and the technique is typical to the early antique art and must be dated from the 430-420 B.C. The whole composition of the Stella is made under the influence of the antique style. The Stella must have been made for a Greek man and was erected on his grave. This fact proves the existence of the important caste of the Greek newcomers in Sokhumi.

CURRENT CONDITION: Stella is kept at the museum of Sokhumi. It is impossible to study, because the territory is currently occupied by Russia.

სტელა დაცულია სოხუმის მუზეუმში

Stella is kept at the museum of Sokhumi

ცანდრიფშის ტაძარი

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გაგრის მუნიციპალიტეტი, დაბა განთიადი.

კომალქსში შიგნით ნაგებობა: ტაძარი.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: დარგის სპეციალისტთა მიერ გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ცანდრიფში სწორედ ის ტაძარია, რომელიც ბიზანტიის იმპერატორმა იუსტინიანე I-მა (527-565) აბაზგების ტომს მათი გაქრისტიანებისას აუგო. ეკლესიის ნანგრევებში აღმოჩენილია თეთრი მარმარილოს საფლავის ქვის ფრაგმენტი, ბერძნული ასომთავრული წარწერით. როგორც ჩანს, ის ადგილობრივი საერო ან სასულიერო წარჩინებული პირის საფლავს განეკუთვნებოდა. წარწერა თარიღდება VI საუკუნით.

ცანდრიფშის ტაძარი სამნავიან ბაზილიკას წარმოადგენს. იგი აგებულია საშუალო ზომის სწორი ფორმის კირქვის კვადრებით, მშენებლობისას გამოყენებულია ასევე სხვადასხვა ზომის ბრტყელი აგური.

აქსაჟინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების ჩატარება შეუძლებელია. არსებული ინფორმაციით, ტაძარი მძიმე ფიზიკურ მდგომარეობაშია, საჭიროებს გადაუდებელ საკონსერვაციო-სარესტავრაციო სამუშაოებს.

ცანდრიფშის ტაძარს მინიჭებული აქვს საქართველოს ეროვნული მნიშვნელობის ძეგლის სტატუსი.

TSANDRIPSHI CHURCH

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gagra municipality, small town of Gantiadi.

CONSTRUCTION INSIDE THE COMPLEX: the church.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: Experts of the respective field have suggested that it is the church, which was built by the Byzantine Emperor Justinian I- (527-565) for Abazg tribes when they got Christianized. In the ruins of the Basilica was found a fragment of the tombstone with the Greek uncial inscription. It seems most likely that the inscription belonged to the tomb of a clerical or secular dignitary of Abkhazia. Name of the buried is lost. The inscription is dated back to the 6th c.

The church is a three-nave basilica, built of medium-size limestone Quadra of regular shape and flat brick of varied sizes.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which it is impossible to study and to conduct the respective works. The church is in a heavy physical condition. But we have information that, it needs urgent conservation and restoration works.

TSANDRIPSHI CHURCH HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF NATIONAL IMPORTANCE MONUMENT

გვერდითი ნავი / lateral nave

მთავარი ნავი, ხელი აღმოსავლეთისკენ / main nave, view to the east

მთავარი ნავი, ხელი დასავლეთისკენ / main nave, view to the west

ძველი ბაზრის ბაზილიკა

OLD GAGRA BASILICA

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, ქალაქი გაგრა.

კოორდინატები: ტაძარი.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: ეკლესია თარიღდება VI საუკუნით. ის წარმოადგენს სამეკლესიან ბაზილიკას. ტაძარი აგებულია უხეშად დამუშავებული კვადრების სწორი რიგებით. მთავარ ნავს შესასვლელი აქვს დასავლეთიდან, ხოლო სამხრეთ ნავს გრძივი კედლიდან. სამხრეთი ნავი, მთავარ ეკლესიას უერთდება ორი მცირე კარით. ერთი კარით გავდივართ, ასევე ჩრდილოეთის ეგვტერში, რომელსაც თავისი დამოუკიდებელი შესასვლელიც აქვს დასავლეთ კედელში. მთავარი ეკლესია ნათდება სამი სარკმლით, სამხრეთ კედელზე და თითო-თითო სარკმლით დასავლეთ კედელსა და საკურთხეველში. ტაძრის გაფორმება შემოფარგლულია მხოლოდ ე.წ. “ბოლნური” ჯვრებით, რომელიც განთავსებულია დასავლეთი კარის ტიმპანზე და სარკმლის გვერდით. ძველი გაგრის ტაძარი VI-IX საუკუნეებში აღმოსავლეთ საქართველოში გავრცელებული სამეკლესიანი ბაზილიკების ანალოგიურია.

აშაფინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების ჩატარება შეუძლებელია. ჩვენთვის ცნობილია, რომ ტაძარი საჭიროებს გადასურვის შეცვლას.

ბაზრის ბაზილიკას მიენიჭებული აქვს საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, town of Gagra.

CONSTRUCTION INSIDE THE COMPLEX: Church.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: The church is dated back to the 6th century. The church is represented by three-church basilica. It is constructed with roughly defined ashlar stones, with straight rows. Entrance of the main nave is located in the west part, whilst to the south nave - from the elongated wall. The south nave is connected to the main church with two small doors. One door leads us to the north side chapel, which has its own independent entrance into the west wall. The main church is lit with three windows on the south wall and with one window each on the western wall and in alters. The design of the church is surrounded by “Bolnisi” crosses, which is located on the east door timpani and next to the window. The old Gagra basilica is very similar to the three-church basilica samples spread in Georgia in the 6th – 9th centuries, particularly, to the architecture of the churches constructed in Eastern Georgia.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which it is impossible to study and to conduct the appropriate works. But we have information that the appearance of the church is satisfactory, the roof needs a change.

GAGRA BASILICA HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF CULTURE HERITAGE MONUMENT

ხელი სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან / view from south-east

ხელი ჩრდილო-დასავლეთიდან / view from north-west

ინტერიერი, სამხრეთი კედელი / interior, south wall

ინტერიერი, კამარა / interior, vault

დრანდის ეკლესია

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გულრიფშის მუნიციპალიტეტი, სოფელი დრანდა.

კოორდინატები: გუმბათიანი ეკლესია.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: დრანდის ეკლესია VI-VIII საუკუნეების ძეგლია. არსებობს ცნობები, რომ დრანდა ბიზანტიის იმპერატორ იუსტინიანე დიდის ბრძანებით, 551 წელს აიგო და თავიდან კონსტანტინოპოლის ეკლესიაში შემაჯავლი, აბაზგიის ეპარქიის დაქვემდებარებაში იყო.

VIII საუკუნეში, დრანდა აფხაზეთის, ანუ დასავლეთ საქართველოს საკათოლიკოსოს ეპარქიის ცენტრად იქცა, რომელმაც აქ XVII საუკუნემდე იარსება. დრანდის ბოლო ეპისკოპოსი გაბრიელი აბაზგიისა და აფხაზების შემოსევების გამო, იძულებული გახდა იერუსალიმში წასულიყო.

1637 წელს, ტადარი მთლიანად გამარცხეს და გადაწვეს თურქმა დამპყრობლებმა. 1878 წელს, რუსეთ-თურქეთის ომის დროს ტადარი ხელმეორედ დაიწვა და ფრესკები განადგურდა. 1880 წლიდან, რუსული ცარიზმის კოლონიური მმართველობის პერიოდში, სხვა ტაძრებთან ერთად ხდებოდა დრანდის „რუსიფიკაცია“. დრანდას ჯერ კიდევ მაშინ, ქართული ისტორიული კვალის საბოლოოდ წაშლის მიზნით, რუსული ყაიდის ხანვისებრი გუმბათი დაადგეს, რითაც მისი ისტორიული იერსახე დაამახინჯეს.

1928 წელს, საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის (1921 წ.) შემდეგ კომუნისტებმა დრანდის ტადარი გააუქმეს, ეკლესიის შენობის ნაწილი, სასჯელადსრულების დაწესებულებად გადააკეთეს, ნაწილში კი გულრიფშის

DRANDA CHURCH

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gulripshi municipality, village of Dranda.

CONSTRUCTION INSIDE THE COMPLEX: the domed church.

HISTORICAL- ARCHITECTURAL DESCRIPTION: Dranda church is the monument of the 6th and 8th centuries. Dranda was built by the order of the Byzantine Emperor Justinian the Great was built in 551 and in the beginning was under the authority of Constantinople Church, the eparchy of Abazgia.

In the 8th century, Dranda became a center of Abkhazia that means a patriarchal Eparchy centre of Western Georgia, which existed here till the 17th century. The last bishop of Dranda Gabriel was forced to go to Jerusalem in the result of Abazian and Apsarian invasions.

In the 8th century, Dranda became a center of Abkhazia that means a patriarchal Eparchy centre of Western Georgia, which existed here till the 17th century. The last bishop of Dranda Gabriel was forced to go to Jerusalem as the result of Abazian and Apsarian invasions.

In 1637, the church was completely burnt and robbed by the Turkish conquerors. In 1878, during the Russian-Turkish war, the church was burned for the second time and mural paintings were destroyed. From 1880 year, under the Russian colonial authority period, was implemented “Russification” of Dranda together with the other churches. The Russian style, onion-shaped dome, was installed onto Dranda in order to destroy the Georgian historic trace.

რაიონის ადმინისტრაცია და სკოლა-ინტერნატი განათავსეს.

მეოცე საუკუნის 70-იან წლებში არქიტექტორ-რესტავრატორ ვ. ცინცაძის ხელმძღვანელობით დრანდის ტადარს ჩაუტარდა რესტავრაცია და მან თავდაპირველი სახე დაიბრუნა.

დრანდის ეკლესია ნაგებია აგურითა და რიყის ქვით, ტადარი გეგმაზე ჯვრის ფორმისაა, სამი სწორკუთხა მკლავით და წრიული ფორმის კუთხის ოთახებით. ამ სათავსებში შესასვლელი სამხრეთ და ჩრდილოეთ მკლავიდანაა. გარედან ჯვარი სწორკუთხედშია ჩასმული. ეკლესიას აღმოსავლეთ მხარეს წახნაგოვანი აფსიდი აქვს. იგი სამშენებლო ტექნიკით, გეგმარებითა და პროპორციებით ბიზანტიური ხუროთმოძღვრების ნიმუშებს ენათესავება, მაგრამ დრანდის ეკლესიის აღმშენებელს ზოგი რამ ქართული ხუროთმოძღვრებიდანაც აუღია, კერძოდ, მცხეთის ჯვრის ტაძრის მსგავსად, აქაც აღმოსავლეთ ფასადზე სამი წახნაგოვანი შევრილი აფსიდი პატარა თაღებითაა გადაბმული.

აქსაიინდელი მდგომარეობა: ტადარი რუსეთის მიერ ოკუპირებულ საქართველოს ტერიტორიაზე მდებარეობს. რის გამოც მისი შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების ჩატარება შეუძლებელია.

2011 წელს აფხაზეთის დე-ფაქტო მთავრობამ რუსეთის მიერ ოკუპირებული აფხაზეთის ტერიტორიაზე მდებარე ათეულობით ტადარი, მათ შორის დრანდის ეკლესიაც, ეწ „აფხაზურ ეკლესიას“ უვადო სარგებლობაში გადასცა. ქართული კვალის წასაშლელად ტადარი ოკუპაციის შემდეგ რუსულ ყაიდაზე, მთლიანად თეთრად გადაღებეს; ჩააყენეს ათამდე ვერცხლისფრად შეღებილი კარ-ფანჯარა, რის გამოც გახვრიტეს ეკლესიის კედლები, დაამონტაჟეს ვიდეოსათვალთვალო სისტემა; ტაძრის გარშემო მთლიანად

In 1928, the communists abolished the church, the part of which was transformed into the building of penitentiary facility, prison, and the rest of the space was turned onto the district committee of Gulripshi region and the boarding school.

In the 1970s, restoration of Dranda Church was implemented by the leadership of Georgian professor Tsintsadze and it regained its original appearance.

The church is built of brick and cobble-stone. Based on its building technique, plan and proportions it shows affinity with the samples of the Byzantine architecture. In the cross plan the shape of a three arms are rectangular. The entrance on this lockers are from south and north arms. From the outside cross is inserted in the rectangular form, the east side has a faceted apse. At the same time, builders of the Dranda church, seem most likely to be also familiar with the Georgian churches, namely, the church of Holy Cross in Mtskheta, or any other similar structure – otherwise, no explanation can be found to the minor arches on the upper part of the east façade, uniting three protruded apses; analogies of this motif can be found on the quoted churches only.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, on account which it is impossible to study and to conduct the necessary works.

In 2011 the de facto government of Abkhazia gave 40 churches, including Dranda, to the so-called “Abkhazian Church” in unlimited use. After its occupation, it was painted with white color at the Russian-style, inserted approximately ten silver-painted windows, in this process the walls of the church were executed; CCTV (contemporary, Video surveillance) system was installed; the soil around church was com-

მოსსნეს მიწის ფენა ისე, რომ არქეოლოგიური კვლევა არ განხორციელებულა. რეკონსტრუქციამ შეიწირა ტაძრის უნიკალური, VII საუკუნით დათარიღებული სანათლავი ემბაზი.

pletely removed, so that the archaeological research has not taken place. Reconstruction of the church destroyed unique baptize fonts, which date back to the 7th century.

დრანდის ტაძარს მინიჭებული აქვს საქართველოს
ეროვნული მნიშვნელობის ძეგლის სტატუსი

DRANDA CHURCH HAS BEEN GIVEN THE STATUS
OF NATIONAL IMPORTANCE MONUMENT

სედი ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან / view from north-east

ინტერიერი / interior

გუმბათი / dome

ახალი ემბაზი, რეკონსტრუქციის შემდეგ / new baptize fonts after reconstruction

ამბარას ეკლესია

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა. გუდაუთის მუნიციპალიტეტი, მიუსერას კონცხი.

კომალქსში შემავალი ნაგებობები: ეკლესია, ზღუდე, საერო შენობათა ნანგრევები.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: ამბარაში შემონახულია ადრე შუა საუკუნეების ხანის ქართული ხუროთმოძღვრების კომპლექსი - ეკლესია (VII – VIII სს.), ზღუდე (შუა საუკუნეები) და საერო შენობათა ნანგრევები (X ს.). ეკლესია ტლანქად დამუშავებული ქვის კვადრებითაა შემოსილი. მან ჩვენამდე თითქმის პირვანდელი სახით მოაღწია, იგი ე.წ. სამეკლესიანი ბაზილიკის ტიპის ნაგებობაა. მას დასავლეთ მხარეს ორსართულიანი ნართექსი და პატრონიკეები აქვს. მთავარი ნავის გადამხურავი კამარა გვიან შუა საუკუნეებშია აღდგენილი. ამბარის სამეკლესიანი ბაზილიკა მნიშვნელოვანი ნიმუშია ამ ტიპის არქიტექტურულ ძეგლთა შორის.

ამჟამინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების შესრულება შეუძლებელია. ტაძარი მძიმე ფიზიკურ მდგომარეობაშია, ესაჭიროება სასწრაფო რეაბილიტაცია.

ამბარას ეკლესიას მინიჭებული აქვს საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის კვლევის სტატუსი

AMBARA CHURCH

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gudauta municipality, on the cape of Miusera.

CONSTRUCTIONS INSIDE THE COMPLEX: the church, the Fence and the rubbles of secular buildings.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: Ambara preserved early medieval Georgian architecture complex – church (7th –8th cc.), Fence (Middle Ages) and the ruins of secular buildings (10th c.). The church is adorned with roughly processed ashlar stones that have survived almost in its original form. It is the so-called three-nave basilica building. On the west side, the church has two-story narthexes and upper gallery. The main nave vault was restored in the late middle ages. Ambara three-nave basilica represents an important example of this type's architectural monuments.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which it is impossible to study and to conduct the necessary works. The church is in a heavy physical condition, it needs urgent rehabilitation.

AMBARA CHURCH HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF CULTURE HERITAGE MONUMENT

დასავლეთი ფასადი / western façade

სამხრეთი ფასადი / southern façade

ინტერიერი, ხედი აღმოსავლეთისკენ / interior, view to the east

ინტერიერი, ხედი დასავლეთისკენ / interior, view to the west

ბზიფის ტაძარი

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, სოფელი ბზიფი.

კოვალაქსში შიდა ნაგებობები: გალავნით შემოზღუდული ციხე და ტაძარი.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: ბზიფის ციხის ეკლესია ჯვარ-გუმბათოვანი, „ჩაწერილი ჯვრის“ ტიპისაა, სამი შვერილი აფსიდით და თარიღდება IX საუკუნის II ნახევრით. მისი კედლები მოპირკეთებულია თლილი ქვით, კარ-სარკმლები თავსართებითაა შემკული. ტაძრის აღმოსავლეთით ჩანს კიდევ ერთი, უფრო ძველი ტაძრის ნაშთები.

ბზიფის ციხე ორი ნაწილისაგან შედგება. ციხის ზედა ნაწილში მდებარეობდა ტაძარი, ქვედა ნაწილის ეზოში გადიოდა ძველი გზა. ციხე კეტავდა ბზიფის ხეობას და გადასასვლელს მდინარეზე. ციხის გალავანს, რომელიც აგებულია კარგად დამუშავებული კირქვის კვადრებით, დატანებული აქვს ოთხკუთხა და ნახევრად წრიული კოშკები, კონტრფორსები და კარიბჭე.

აქამდინელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების განხორციელება შეუძლებელია.

გვაქვს ინფორმაცია, რომ ეკლესიაც და ციხეც, მძიმე ფიზიკურ მდგომარეობაშია. ეკლესია თითქმის ნანგრევებადაა ქცეული და სასწრაფოდ საჭიროებს კონსერვაციას.

ბზიფის ტაძარს მინიჭებული აქვს საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი

BZIPI CHURCH

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, village of Bzipi.

CONSTRUCTIONS INSIDE THE COMPLEX: the fenced fortress and the church.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: The church of Bzipi fortress is a domed structure of “cross-in-square” type with three projecting apses and is dated to the second half of the 9th c. Its walls are faced with hewn stone, doors and windows are adorned with the terminations. To the east of the church, remains of an older church are visible.

Bzipi fortress consisted of two parts. The old road crossed the courtyard of the lower part. The fortress would lock the Bzipi gorge and a pass over the river. Rectangular and semi-circular towers, buttresses and a porch were embodied in the fortress enclosure built of well hewn limestone Quadra.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which it is impossible to study and to conduct the appropriate works.

But we have information that, the church and fortress are in poor physical condition. The church has become complete destruction.

BZIPI CHURCH HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF CULTURE HERITAGE MONUMENT

სამხრეთი ფასადი / southern façade

ინტერიერი / interior

აღმოსავლეთის ფასადის სარკმლები / windows of eastern façade

ბიჭვინთის ეკლესია

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გაგრის მუნიციპალიტეტი, დაბა ბიჭვინთა.

კოორდინატები: ვიზუალური ნაგებობები: გუმბათიანი ეკლესია, ნაქალაქარი, დარბაზული ეკლესია.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: საეკლესიო გადმოცემით, ბიჭვინთის სანახებში I საუკუნეში წმ. ანდრია მოციქულს უქადაგია და ამიტომაც ბიჭვინთის საეპისკოპოსო კათედრას „წმ. ანდრიას საყდრად“ მოიხსენიებენ. დღევანდელი გუმბათიანი საკათედრო ტაძარი X-XI საუკუნეებშია აგებული. III საუკუნის ბოლოსა და IV საუკუნის დასაწყისში ბიჭვინთა მნიშვნელოვან საეკლესიო ცენტრად იქცა, რასაც მოწმობს ბიჭვინთის ეპისკოპოსის სტრატოფილეს მონაწილეობა 325 წელს ქ. ნიკეაში გამართულ პირველ მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე. საუკუნეების განმავლობაში ბიჭვინთაში მდებარეობდა დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო ცენტრი, რომელიც XVI საუკუნის შუა ხანებში, ჩრდილო კავკასიელ მთიელთა შემოსევების შემდეგ, გელათში გადმოვიდა. XVII საუკუნეში ბიჭვინთის ტაძარი მიტოვებული იყო და არ ფუნქციონირებდა. XVIII საუკუნეში ტაძარს მენი დაეცა და ძლიერ დაზიანდა.

ბიჭვინთის ტაძარი წარმოადგენს გეგმით წაგრძელებულ ჯვაროვან-გუმბათოვან ნაგებობას, დასავლეთით ნართექსით, ხოლო აღმოსავლეთით 3 შვერილი აფსიდით. აღსანიშნავია, რომ ნართექსი საქართველოში იშვიათად გვხვდება, შვერილი აფსიდები კი ახასიათებს საქართველოს ადრინდელი პერიოდის ეკლესიებს, ხოლო უფრო გვიან, დასავლეთ საქართველოს, შავი ზღვის სანაპიროს ძეგლებს (თუმცა აქა-იქ გვხვდება აღმოსავლეთ საქართველოშიც). ტაძრის დასავლეთი მკლავი სამხრეთი პატრონიკეთია აღჭურვი-

BITCHVINTA CHURCH

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gagra municipality, small town of Bitchvinta.

CONSTRUCTIONS INSIDE THE COMPLEX: the domed church, the old settlement and the hall church.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: According to the church legend, in the first century in Bitchvinta suburbs St. Andria preached and that's why Bitchvinta Episcopal Cathedral is called "St. Andrea church". Current domed church was constructed in the 10th-11th centuries. At the end of the 3th century and at the beginning of the 4th century Bitchvinta became a significant religious center, as evidenced by bishop Stratofile's participation in the first world church council in 325. For centuries in Bitchvinta the religious center of western Georgia was located, which in the middle of the 16th century after invasion of mountaineers was moved to Gelati. In the 17th century Bitchvinta church was abandoned and did not have any functions. In the 18th century the church was struck by lightning and was seriously damaged.

Bitchvinta church represents the elongated cross-domed building by the plan, which in the west has narthexes and in the east - the 3 protruding apses. It should be noted that in Georgia narthex is rarely met, and protruding apses are characterized to the early period churches of Georgia, later, to the west Georgia, particularly, Black Sea Coast monuments (though we can find it in some places of east Georgia). The west arm is equipped with tripartite upper gallery, the dome is

ხედი სამხრეთ-დასავლეთიდან / view from south-west

ლი. გუმბათი ემყარება საკურთხევლის კედლებსა და ორ ბურჯს. ბიჭვინთის ტაძარი ნაგებია მონაცვლეობით ნაწყობი ბრტყელი აგურისა და გათლილი ქვის ჰორიზონტალური რიგებით. გუმბათის ყელი მთლიანად აგურითაა ამოყვანილი. ტაძარი შიგნით მოხატული იყო, მაგრამ XIX საუკუნის 30-იან წლებში რუსეთის იმპერატორის ბრძანებით ის შეაკეთეს, შეცვალეს გუმბათის ფორმა, შელესეს და შეათეთრეს ფასადები, რის გამოც ნაგებობამ სახე იცვალა, დამახინჯდა და ძველი მოხატულობა განადგურდა, განადგურდა ასევე ნართექსის სამხრეთ-დასავლეთ კუთხეში ჩაშენებული პატარა, აფსიდიანი საძვალე და მის კედლებზე იმდროისათვის შემონახული მოხატულობა, რომელიც XVI საუკუნის II ნახევრით არის დათარიღებული. XX საუკუნის 60-იან წლებში ქართველი სპეციალისტების - აკადემიკოს გიორგი ჩუბინაშვილის რეკომენდაციითა და პროფესორ ვახტანგ ცინცაძის ხელმძღვანელობით, ტაძარში ჩატარდა სარესტავრაციო სამუშაოები, მოიხსნა შელესილობა, გამოიკვალა სახურავი, მოწესრიგდა ეზო და ტაძრის თავდაპირველი იერსახე აღდგა.

სამუშაოების შესრულების დროს ტაძრის ინტერიერში აღმოჩნდა ძველი მოხატულობის მცირე ფრაგმენტები. ტაძრის ირგვლივ მრავალი სხვადასხვა დანიშნულების ნაგებობაა: პატარა ეკლესიები, სამლოცველოები, მონასტრის საცხოვრებელი და სამეურნეო შენობები.

აქუაინფორმაციული მდგომარეობა: ტერიტორია ამჟამად ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების განხორციელება შეუძლებელია. მთავარ ტაძარს ესაჭიროება გადახურვის გამოცვლა, ხოლო კომპლექსის ტერიტორიაზე არსებული ნაგებობების ფიზიკური მდგომარეობა ძალზე რთულია.

ბიჭვინთის ტაძარს მიენიჭებოდა აქვს საქართველოს ეროვნული მნიშვნელობის ძეგლის სტატუსი

based on the walls of alters and two pillars. Bichvinta church is constructed with interchangeably formed flat bricks and horizontal stone rows. The church was painted inside, but in the second part of the 19th century it was totally plastered, repainted in white, that resulted in destruction of old mural painting. So was the small grave with apses, built in the southwest corner of the narthex. The mural paintings preserved on its wall date from the second part of the 16th century. In the 1830s, by the order of Russian emperor the church was rehabilitated, was changed the shape of dome, was plastered and whitewashed the facades, after which the construction had changed its appearance and distorted. In the 1960s, by the recommendation of Giorgi Chubinashvili and by the leadership of Giorgi Tsintsadze was held restoration works in the church, plasters was removed, the roof was changed and the garden was arranged and was restored the original form of the church.

During the restoration works in the church interior was found a small fragments of old mural painting. Around the church there are several buildings with different meaning, small churches, chapels, the settlement and economic buildings of the church.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which is impossible to study and to conduct the according works.

The main church needs a replacement of roof. The physical condition of construction inside the complex is very difficult.

BITCHVINTA CHURCH HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF NATIONAL IMPORTANCE MONUMENT

ნართექსის ინტერიერი, მოხატულობა / interior of narthex, mural painting

აღმოსავლეთი ფასადის ჯვრები / crosses of eastern façade

აღმოსავლეთი ფასადი / eastern façade

ინტერიერი, ხედი აღმოსავლეთისკენ / interior, view to the east

ბიჭვინთის მოზაიკა

BICHVINTA MOSAIC

აღმოჩენის ადგილი: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გაგრის მუნიციპალიტეტი, დაბა ბიჭვინთა.

აღწერა: ბიჭვინთის მოზაიკა განეკუთვნება VI ს-ის მოზაიკურ მხატვრობას, რომლითაც შემკული იყო IV ს-ის სამნავიანი ბაზილიკის იატაკი. ბაზილიკის ნანგრევები აღმოჩნდა ბიჭვინთის კონცხზე 1952 წელს დაწყებული არქეოლოგიური გათხრების შედეგად.

მოზაიკა შესრულებულია ადგილობრივი ფერადი ქვის (თეთრი, შინდისფერი, ყვითელი, შავი) ოთხკუთხა ნატეხებით, სუფთად დაფქვილი აგურითა და კირის სსნარით. ფონი აგურისფერია. შესრულებულია ადგილობრივი ოსტატების მიერ. ორნამენტის შუა სვეულში ჩართულია ბერძნული წარწერა, სადაც მოხსენიებულია ქტიტორი ორელი. თავისი ხასიათით ბიჭვინთის მოზაიკა უახლოვდება მახლობელი აღმოსავლეთის ელინიზებული ქვეყნების – სირიისა და პალესტინის მოზაიკურ მხატვრობას. საკურთხევლის აფსიდის ცენტრში დიდი მონოგრამაა, ე. წ. „ქრიზმა“, შემკული „ალფა“ და „ომეგას“ ნიშნით. მონოგრამის ორივე მხარეს აკანთის სვეულების ფართო ზოლია, რომელიც ჩარჩოსავით ევლება მთელ კომპოზიციას. ქრიზმის მარცხნივ მცენარის აყვავებული ნაყოფმოსხმული შტოა ფრინველთა გამოსახულებით. კომპოზიცია გაფორმებულია გეომეტრიული ორნამენტებით (რომბები, ნახევრადრომბები, წრეები). ნართექსის მოზაიკა დეკორატიული ხასიათისაა. გრეხილებისაგან შექმნილი სხვადასხვა ფორმის მცირე არეებში ჩასმულია ფრინველებისა და თევზების მოზაიკური ფიგურები. კარიბჭესთან გამოსახულია შადრევანი და

PLACE OF DISCOVERY: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gagra municipality, small town of Bichvinta.

DESCRIPTION: Bichvinta mosaic is a sample of the 6th c. mosaic painting, by which floor of a 4th c. three-naved basilica was embellished. The Ruins of the basilica were discovered on the Bichvinta Cape in 1952 during the archaeological excavations.

Mosaic is made of rectangular pieces of the local stone (white, cornel-red, yellow, black), with cleanly trimmed brick lime solution. The background is orange. The mosaic is executed by the local craftsmen. Greek inscription, embodied in the ornamentation, mentions the donor – Orel. Artistic character of the Bichvinta mosaic shows affinity with the mosaic painting of the Hellenized countries of the Near East – Syria and Palestine.

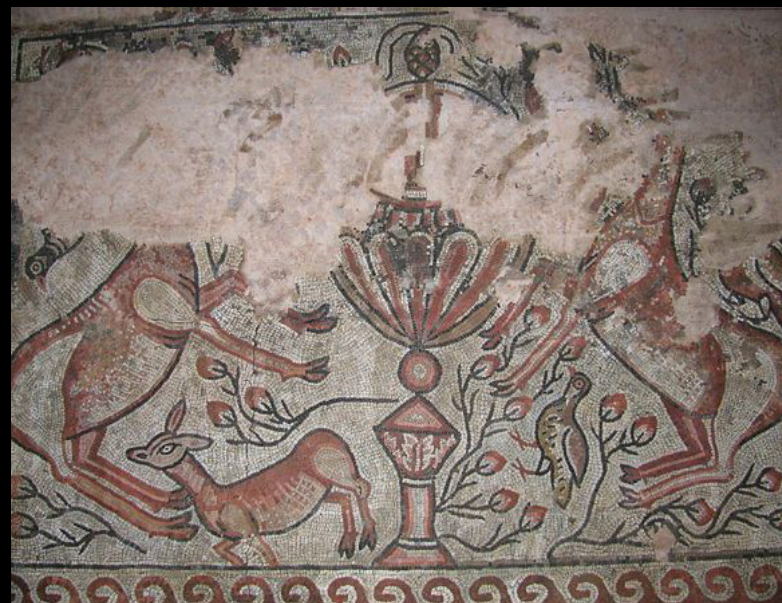
In the middle of the apse a large monogram, the so called Chrism adorned with the “alpha” and “omega” signs, is located. The Monogram is flanked with a wide stripe of inter-weaved Acanthus leaves, encircling the entire composition as if a frame. To the left of the monogram, depicted is a blossomed plant twig with plants and birds. The composition is embellished with the geometric ornamentation (rhombus, semi-rhombus circles). Mosaic in the narthex is of the decorative character. Minor areas of varied shape, formed by interlaces, bear mosaic images of birds and fish. At the entrance depicted is a fountain with birds on its both sides. Various parts of the church also

აქეთ-იქით ფრინველები. ეკლესიის სხვადასხვა ნაწილში ფრაგმენტებად შემორჩენილია ირმებისა და შვლის ნუკრის გამოსახულებები.

აქსაიინდოლი ვაგოვაროვა: ბიჭვინთის მოზაიკის ფრაგმენტები დაცულია საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში.

bear mosaic fragments – images of stags and small deer.

CURRENT CONDITION: At present fragments of the Bichvinta mosaic are kept at the Georgian national museum.

ბიჭვინთის საწინამძღვრო ჯვარი

აღმოჩენის ადგილი: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, ქალაქ გაგრის მუნიციპალიტეტი, დაბა ბიჭვინთა.

აღწერა: ჯვარი შეწირულია ბიჭვინთის ღმრთისმშობლის სახელობის კათედრალური ტაძრისათვის დასავლეთ საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქის ევდემონ ჩხეტიძის მიერ. დამზადებულია 1565 წლის ახლო ხანებში ცნობილი ოსტატის მამნეს მიერ და წარმოადგენს ამ ოსტატის ბოლო ნამუშევარს.

ჯვარზე ასომთავრულით შესრულებულ საქტიტორო წარწერებში მოიხსენიებიან საერო პირები. კერძოდ, ქართველი მეფეები – ბაგრატ III (1510-1565) დედოფალი მართა, მათი ძე გიორგი II (1565-1585); ქართველი მთავრები: მამია III დადიანი ოდიშის მთავარი (1512-1532), ძე მისი ლეონ I დადიანი (1532-1572) და ჯვრის მომგებელი - აფხაზეთის კათოლიკოსი ევდემონ ჩხეტიძე (1557-1578), ასევე ოსტატი მამნე და მისი მეუღლე ულუმპია.

ჯვარი შედგება: ჯვრის, სიონისა და მოქროვილი ვერცხლის ტარისაგან. მასალად გამოყენებულია: ოქრო, მოქროვილი ვერცხლი, პატიოსანი თვლები. საერთო სიმაღლეა -159 სმ. ჯვრის - 57,5 X 17,5 სმ. სიონის -16 X 8,3 X 8,3 სმ.

ზოგადი ფორმებითა და აგებულებით ჯვარი ერთიანდება საქართველოში X-XI საუკუნეებში ფართოდ გავრცელებული ჯვრების ჯგუფში. ბოლოებ გაფართოებულია ჯვრის მკლავები, რომელთა კიდეები ფორმდება მედალიონებით. ჯვრის წინა პირზე რელიეფურად გამოსახულნი არიან: ჯვარცმული მაცხოვარი, ღმრთისმშობელი, წმ. იოანე მახ-

PROCESSIONAL CROSS FROM BICHVINTA

PLACE OF DISCOVERY: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gagra municipality, small town of Bichvinta.

DESCRIPTION: The cross is donated to the Bichvinta cathedral church of the Virgin by Eudemon Chkhetidze, catholic icon - patriarch of Western Georgia. It was made by the well-known skilled craftsman Mamne approximately in 1565 and represents his last work.

The Asomtavruli inscriptions name secular persons – the donors of the church: king of Imereti Bagrat the Third (1510- 1565), Queen Martha and their son George the Second (1565-1585); the rulers of Odishi - Mamia the Third Dadiani (1512-1532) and his son Leon the First Dadiani (1532-1572); the donor of the cross - Eudemon Chkhetidze, Catholicon of Abkhazia, the master craftsmen Mamne and his spouse Ulumpia.

THE CROSS CONTAINS: the cross, Zion and the gilded silver handle. Material: gold, gilded silver, precious stones. Total height – 159 sm. Size: of the cross – 57.5 x 17.5 sm; of the reliquary - 16 x 8.3 x 8.3..

Based on general forms and structure the sample belongs to the group of crosses widespread in Georgia in X-XI c. The widening arms of the cross shape medallions on the edges. Front side of the cross bears the carved images of crucified Christ, the Virgin, St. John Evangelist, Archangel Gabriel, St.

არებელი, გაბრიელ მთავარანგელოზი, წმ. ნიკოლოზ მარლიკიელი; შიონზე კი: ბიჭვინთის კათედრალური ტაძრის პატრონი - ღმრთისმშობელი ყრმით (ოდიგიტრია), თანამდგომეებით პეტრეთი და პავლეთი, მთავარანგელოზები - მიქაელი და გაბრიელი, საქართველოში ქრისტეს მოძღვრების მქადაგებელი მოციქულები - წმ. ანდრია პირველწოდებული და წმ. სვიმონ კანანელი, რომელიც აფხაზეთშია დაკრძალული, ასევე წმ. იოანე ნათლისმცემელი და წმ. იოანე ოქროპირი; მღვდელმთავრები: გრიგოლ ღმრთისმეტყველი და ბასილ დიდი გაშლილი გრაგნილით ხელში. ყოველ გამოსახულებას თან ახლავს ქართული ასომთავრულით შესრულებული განმსაზღვრელი წარწერა.

აქსამიონაოლი აღმოჩენილია: ბიჭვინთის საწინამძღვრო ჯვარი ინახება საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში.

Nicolas Marlikianite. The Zion bears an image of the Virgin with the Child in Her hands. The images of the Apostles Peter and Paul, Archangels Michael and Gabriel, preachers of Christianity in Georgia - Apostles St. Andrew and Simeon Canaanite, who is buried in Abkhazia, also St. John Baptist, St. John Chrysostom, bishops - Grigol theologian and Basil the Great with scrolls in their hands. The images are accompanied with explanatory inscriptions in Asomtavruli.

CURRENT CONDITION: Cross is kept at the Georgian national museum.

ბიჭვინთის ოთხთავი

BICHVINTA GOSPELS

აღწერა: ბიჭვინთის ოთხთავი დაწერილია XII საუკუნეში ნუსხურით, ქალაღზე, ორ სვეტად. შეიცავს 230 ფურცელს, ზომით არის 31 X 23 სმ.

ბიჭვინთის ხელნაწერი მოაჭედინეს და ბიჭვინთის ღმრთისმშობლის ეკლესიას შესწირეს აფხაზეთის მთავრებმა - შერვაშიძეებმა „ცოდვილი სულის საცხოვნებლად და საოხად.“

ხელნაწერის მორთულობას წარმოადგენს მახარებელთა გამოსახულებანი, თავსამკაულები და მხატვრული ინიციალები. შემორჩენილია მარკოზისა და ლუკა მახარებლების გამოსახულებანი.

მარკოზ მახარებლის გამოსახულება მთელ გვერდს იკავებს. იგი ჩართულია დეკორატიულ ჩარჩოში. ჩარჩოს ზემოთ შუაში არწივია გამოსახული. იგი მარკოზ მახარებლის სიმბოლური გამოსახულებაა, რომელიც ჩვეულებრივ ბერძნულსა და ქართულ ხელნაწერებში მახარებლის მინიატურაზე ჩარჩოს შიგნითაა მოთავსებული.

თავსამკაულით იწყება ლუკას სახარების ტექსტი. იგი ჩართულია ტექსტის მარცხენა სვეტში. მხატვრული ინიციალი ებმის თავსამკაულის ნახატს. ორნამენტი მცენარეულ მოტივს წარმოადგენს. მთლიან კოლორიტში ლურჯი ფერი ჭარბობს.

აშაჰინდელი მდგომარეობა: ბიჭვინთის ოთხთავი საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში ინახება.

DESCRIPTION: Bichvinta Gospels is written on paper in the 12th c. in nuskhuri script, in two columns. it contains 230 pages (31 x 23 cm.).

Bichvinta codex was put in a chased cover and donated to the Bichvinta church of the Virgin by the Shervashidzes “for the bliss and supplication of the sinful soul”.

The manuscript is illustrated by the images of the Evangelists, headpieces and decorated initials. Preserved are images of the Evangelists Mark and Luke.

Mark the Evangelist's image takes up the whole page. It is enclosed in the decorative frame. Above the frame in the middle there is an image of an eagle. It is a symbolic image of this Evangelist, which usually in the Greek and Georgian manuscripts is placed within the framework of the Evangelist miniatures.

The text of the Gospel Luka begins with headpiece. It is included in the left column of the text. Artistic initial is tied to the painting of headpiece. The ornament represents a floral motive. Blue color prevails in the whole character.

CURRENT CONDITION: At present Bichvinta Gospels is kept at the National Centre of Manuscripts of Georgia.

ლიხნის ტაძარი

LIKHNI CHURCH

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გუდაუთის მუნიციპალიტეტი, სოფელი ლიხნი.

კომალქსში შიგნითა ნაგებობა: გუმბათიანი ტაძარი.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: ლიხნის ტაძარი - X საუკუნის ჯვარ-გუმბათოვანი ნაგებობა, აღმართულია სოფელ ლიხნის შუაგულში. იგი ნაგებია კარგად გათლილი კვადრების სწორი რიგებით. მომცრო ზომის გუმბათი ეყრდნობა ოთხ თავისუფლად მდგომ ბურჯს. დასავლეთით მოწყობილია პატრონიკე. ფასადები სადაა, ზედაპირებს ანაწევრებს მხოლოდ სარკმლის დიობები. აღმოსავლეთით გამოდის სამი შვერილი აფსიდი. ლიხნის ტაძრის შესახებ ძირითად ისტორიულ წყაროს წარმოადგენს მისი სურთ-მოდკრება და ფერწერა. ლიხნის ტაძარში შემორჩენილია როგორც X-XI საუკუნეების, ასევე XIV საუკუნის მოხატულობის კვალი. ისინი გამოირჩევიან ფაქიზი კოლორიტით, რამდენადმე წაგრძელებული ფიგურების დინამიურობითა და ექსპრესიულობით. ლიხნის ტაძრის სიძველეები პირველად აღწერა ცნობილმა ფრანგმა ქართველოლოგმა მარი ბროსემ, რომელმაც ტაძრის კედლებიდან გადმოიწერა რამდენიმე ქართული წარწერა, მათ შორის, ცნობა 1066 წლის კომეტის გამოჩენის შესახებ, რომელზეც კიევის სამთავროს მატთანე და ერთ-ერთი ჩინური ქრონიკაც გვაწვდის ინფორმაციას.

რუსეთ-საქართველოს ომამდე, ლიხნის ტაძარში დაცული იყო 17-ზე მეტი ქართული ფრესკული წარწერა, ასევე ბიბლიური სიუჟეტები, წმინდანთა გამოსახულებები

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gudauta municipality, village of Likhni.

CONSTRUCTION INSIDE THE COMPLEX: the domed church.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: The cross domed construction of the 10th century is erected in the middle of the village Likhni. It is constructed with the straight rows of well refined ashlar stone. Small sized dome is based on four freely standing piers. In the west part is constructed upper gallery. The facades are simple, the surfaces are distributed with only window apertures. From the eastern part are turning the three protruded apses. The architecture and painting of Likhni church represents the main source about the church itself. There are preserved the paintings sign of the 10th-11th centuries, also paintings of the 14th century in Likhni Church, which is specified with neat coloring, dynamism and expressiveness of the several elongated figures. Famous French Kartvelologist, Mari Brose was the first to record antiquities of the Likhni church; he had copied several Georgian inscriptions from the church walls, among them, inscription of 1066 narrating about the apparition of a comet. The same historic event is also mentioned in the chronicle of the Kiev principedom and one of the Chinese chronicles.

Before, Russian-Georgian war Likhni church was rich with epigraphic monuments with over 17 mural painting as well as Biblical scenes, the Georgian and Greek explanatory inscriptions about Saints in Georgian asomtavruli and mkhe-

ქართულ-ბერძნული განმარტებითი წარწერებით, მათში მოიხსენიებდნენ გაერთიანებული საქართველოს მეფეებს: ბაგრატ IV-ს, გიორგი II-ს და სასულიერო პირებს.

აქსამინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების განხორციელება შეუძლებელია.

გვაქვს ინფორმაცია, რომ ნაგებობა და ეკლესიის მოხატულობა საკმაოდ მძიმე მდგომარეობაშია. 2010 წელს აფხაზეთის დე-ფაქტო ხელისუფლებამ დაიწყო საკონსერვაციო სამუშაოები, ძეგლზე გარედან დაამონტაჟეს დროებითი გადახურვა. სამუშაოები მიმდინარეობდა პროფესიონალი რესტავრატორების გარეშე, რის გამოც არსებობს ძეგლის ავთენტურობისა და მასზე შემორჩენილი ისტორიული კვალის წაშლის საფრთხე.

ლიხნის ტაძარს მიენიჭებული აქვს საქართველოს ეროვნული მნიშვნელობის კვების სტატუსი

druli (secular) scripts, which mention high ranking secular persons: kings of the united Georgian kingdom – Bagrat IV, George II and the representatives of the clergy.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, on account of which it is impossible to study and to conduct the necessary works.

But we have information that, Likhni church construction and the mural painting is in quite a hard condition. In 2010 de-facto authority of Abkhazia started the conservation works, outside the church, installed the temporary covering was installed. The works were held without the professional restorers, because of which there is a great threat of erasing the church authenticity and its historical sign.

LIKHNI CHURCH HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF NATIONAL IMPORTANCE MONUMENT

საერთო ხედი / general view

სელი სამხრეთ-დასავლეთიდან / view from south-west

კანკელის ფრაგმენტი / fragment of chancel-barrier

ინტერიერი, აფსიდი / interior, apse

მოქვის ტაძარი

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, ოჩამჩირის მუნიციპალიტეტი, სოფელი მოქვი.

კომალქსში შიგნით ნაგებობა: გუმბათიანი ეკლესია.

ისტორიული-არქიტექტურული აღწერა: მოქვეში საუკუნეების განმავლობაში არსებობდა ქართული კულტურის ძლიერი კერა, სადაც მიმდინარეობდა ხელნაწერთა გადაწერა. ძველი ნუსხების განახლება. დღემდე მოღწეულია მოქვის წიგნთსაცავის ხელნაწერები, რომლებიც გვამცნობენ მოქველ მოღვაწეთა სახელებს. მოქვის სიძველეებიდან განსაკუთრებით მაღალი ღირებულება აქვს მოქვის ოთხთავს. მოქვის ეკლესია მდიდარი იყო ეპიგრაფიკული ძეგლებითაც, მაგრამ დღეისათვის შემორჩენილი მხოლოდ სამრეკლოს წარწერაა.

მოქვი მნიშვნელოვან საეკლესიო ცენტრსაც წარმოადგენდა. მოქვის საეპისკოპოსო კათედრა X საუკუნეში დაარსდა, ხოლო როგორც ქართული კულტურის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ცენტრი განსაკუთრებით XIII საუკუნიდან დაწინაურდა. ქართულმა წყაროებმა შემოინახეს მოქველი ეპისკოპოსების სახელები, რომლებმაც დიდ ღვაწლი და ამაგი დასდეს — მის კულტურულ აღორძინებას. აქ მოღვაწეობდნენ გრიგოლ მოქველი, დანიელ მოქველი, აბრაამ მოქველი, ეფთვიმე საყვარელიძე, ფილიპე ჩხეტიძე და სხვები.

მოქვის ტაძარს დიდი ისტორია აქვს, იგი ერთიანი საქართველოს მეფის დავით IV აღმაშენებლის (1089-1125) ხანაშიც საფუძვლიანად შეუკეთებიათ და მოუხატავთ, მაგრამ

MOKVI CHURCH

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Ochamchire municipality, village of Mokvi.

CONSTRUCTION INSIDE THE COMPLEX: The domed church.

HISTORICAL -ARCHITECTURAL DESCRIPTION: Over the centuries, Mokvi was a significant centre of the Georgian culture, where manuscripts were copied and old codices were renovated. Up to now preserved are manuscripts from the Mokvi church library, bearing names of the persons active in Mokvi. Among Mokvi antiquities of special significance and artistic value is the famous Mokvi Four Gospels, commissioned by Daniel Mokveli (Bishop of Mokvi) in 1300. Mokvi church, the centre of such a vast cultural activity, was also rich in epigraphic monuments. However, at present, only an inscription on Mokvi bell-tower is preserved.

Mokvi Episcopacy was established in the 10th c., but Mokvi, as one of the most significant centre of the Georgian culture, experienced special efflorescence from the 13th c. onwards. Georgian literary sources have preserved names of the bishops of Mokvi, whose contribution to the Georgian culture is hard to undervalue, such as Grigol Mokveli, Daniel Mokveli, Abraam Mokveli, Eptvime Sakvarelidze, Pilipe Chkhetidze and others.

ხედი სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან / view from south-west

მაშინდელი ფრესკული მოხატულობის კვალი დღეს აღარ-სად ჩანს. XX საუკუნის 80-იან წლებში აქ უფრო გვიანი, ვარაუდობენ, XV საუკუნის მხატვრობის ფრაგმენტები აღ-მოჩნდა, სადაც ქართული წარწერები მრავლად იყო წარ-მოდგენილი.

მოქვის ტაძარი წარმოადგენს ჯვარგუმბათოვან ნაგე-ბობას, გვერდითა ნაგების გასწვრივ სამლოცველოების მწკრივით, აღმოსავლეთის მხრიდან კი სამი შვერილი აფ-სიდით. შუა (საკურთხევლის) აფსიდი შიგნიდან ნალისებრი ფორმისაა, ხოლო გარედან ხუთწახნაგაა. გუმბათი ეყრდნო-ბა შენობის ცენტრში აღმართულ ოთხ ბოძს. კვადრატიდან გუმბათის ყელზე გადასვლა აფრების საშუალებით არის განხორციელებული. გუმბათის თორმეტწახნაგა ყელი დაბა-ლია. შენობა შემოსილია თლილი ქვის პერანგით. ფასადე-ბი სადაა, ყოველგვარი ორნამენტის გარეშე. გლუვ ზედა-პირებს ანაწევრებს ორ იარუსად განლაგებული სარკმლის ღიობების მწკრივი.

აქაჲინდელი მღვთაჲრობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის შესწავლა და შესაბამ-ისი სამუშაოების განხორციელება შეუძლებელია. თუმცა, ცნობილია, რომ ტაძარი ხელახალ გადახურვას საჭიროებს.

**მოქვის ტაძარს მინიჭებული აქვს საქართველოს
ეროვნული მნიშვნელობის ძეგლის სტატუსი**

Mokvi church has a long history. It was substantially reno- vated and painted in the reign of David IV the Builder (1089- 1125); however, no traces of these mural paintings are left at present in the church. In the 1980s, fragments of the presum- ably 15th c. mural paintings and numerous other Georgian in- scriptions were discovered here.

It is a cross-in-square domed church with chapels along- side the naves. East side has three protruded apses. The middle apse of alter is horseshoe shaped from the inside, and has five facets in the outside. The dome is erased on four pillars, which are in the centre of the buildings. The sail is the way to move from the square to dome neck. The dome's twelve-facet neck is low. The building is adorned with hewn stone. The facades are simple, without any ornaments. The smooth surfaces are divided into two tiers, by the row of the apertures.

Current condition: The territory is currently occupied by Russia, on account of which it is impossible to study and to conduct the appropriate works. But we have information that, the church's roof needs changes.

**THE MOKVI CHURCH HAS BEEN GIVEN THE
STATUS OF NATIONAL IMPORTANCE MONUMENT**

ინტერიერი, თაღები / interior, arches

საერთო ხედი / general view

ინტერიერი, ხედი ჩრდილოეთისკენ / interior, view to the north

მოქვის ოთხთავი

MOKVI GOSPELS

აღწერა: მოქვის ოთხთავი ეპისკოპოს დანიელის დაკვეთით, 1300 წელს აფხაზეთში გადაუწერიათ და მოქვის ღმრთისმშობლის ეკლესიისთვის შეუწირავთ. ამაზე მიუთითებს ხელნაწერის ბოლოს დართული ფურცელი, რომელზედაც გამოსახულია ღმრთისმშობელი ყრმით და თავად დანიელ ეპისკოპოსი. ღმრთისმშობელი მდგომარეა, ქვემოთ კი, მის წინაშე მუხლმოდრეკილი დანიელია. დანიელ ეპისკოპოსის გამოსახულების თავზე ასომთავრული წარწერაა, რომელიც ქარაგმის გახსნით ამგვარად იკითხება: „დანიელ მოქველი მთავარეპისკოპოსი“.

მოქვის სახარების გადამწერია ეფრემი. ეფრემი სამეცნიერო ლიტერატურაში მიჩნეულია ასევე მოქვის ოთხთავის მინიატიურებისა და დეკორის ავტორადაც.

მოქვის ოთხთავი XIX საუკუნის 80-იან წლებში გელათის მონასტრის (XI საუკუნის მონასტერი დასავლეთ საქართველოში) წიგნთსაცავში ინახებოდა. 1921 წელს, როდესაც საბჭოთა რუსეთმა ანექსია განახორციელა და იგი ქვეყნის სხვა ეროვნულ საგანძურთან ერთად, ექვთიმე თაყაიშვილის (დამოუკიდებელი საქართველოს (1918-1921 წწ) ცნობილი პოლიტიკოსი და საზოგადო მოღვაწე) თაოსნობით, გადასარჩენად საფრანგეთში გაიტანეს. საქართველოში ეროვნული სიმდიდრე მხოლოდ 1945 წელს დაბრუნდა.

ხელნაწერი შემკულია კამარებით, თავსამკაულებით, საზედაო ასოებით და 157 მინიატურით. მოქვის ოთხთავი დაწერილია ნუსხურით, ეტრატზე, ორ სვეტად. შეიცავს 329 ფურცელს, ზომით 30 X 23,5 სმ-ია. მოქვის ოთხთავის მინიატურები დაწერილია ოქროზე, რაც უნიკალურ შემთხვევას წარმოადგენს.

აქსამიფილი მდგომარეობა: მოქვის ოთხთავი ინახება საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში.

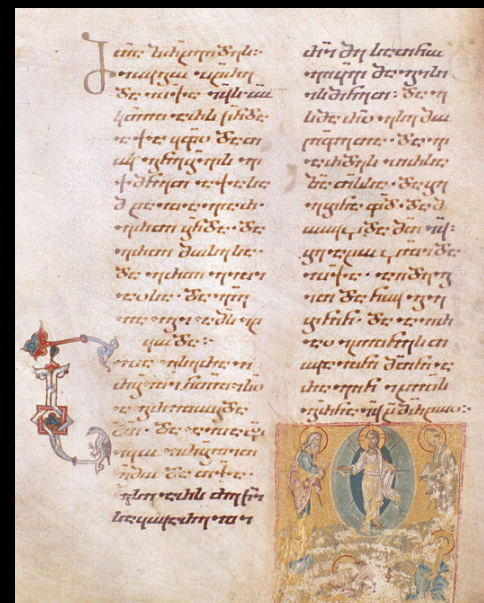
DESCRIPTION: The manuscript was rewritten in 1300 by Daniel, Bishop of Mokvi and donated to the Mokvi church of the Virgin. It is shown by the attached sheet at the end of the manuscript, where the Virgin with the Child and Daniel Bishop himself are portrayed. On one of the miniatures, the donor – Daniel, Bishop of Mokvi – is represented kneeling in a prayer before the Virgin standing with the Child in her hands. Above the image of Daniel Bishop there is a manuscript written in Asomtavruli, which, once the allegory is opened, reads in that way: “Daniel the ArchBishop from Mokvi, Mokveli”.

The copyist of Mokvi Gospel is Ephraim. Ephraim in the scientific literature is also considered as the author of Mokvi Gospel miniatures and decoration.

In the eighties of the nineteenth century, Mokvi Gospel was preserved in the book storage (library) of Gelati Monastery (the monastery of the 11th century in west Georgia). In 1921, when the Soviet annexation was carried out, it was exported to France with the other Georgian national treasures on Ekvtime Takaishvili's initiative (a well-known politician and public figure of independent Georgia of 1918-1921). The national wealth was returned to Georgia only in 1945 year.

The manuscript is adorned with the vaults, headpieces, initial letters and 157 miniatures. Mokvi Gospels are written on a parchment, in nuskhuri script, in two columns. It contains 329 pages (30 x 23,5 cm.). Miniatures of the Mokvi Gospels are painted on gold, which is a unique case. Painter and copyist is Ephraim.

CURRENT CONDITION: At present Mokvi Gospels is kept at the National Centre of Manuscripts of Georgia.

ილორის ეკლესია

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, ოჩამჩირის მუნიციპალიტეტი, სოფელი ილორი.

კომალქსში შიგნითი ნაგებობები: ეკლესია, სამრეკლო.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: ილორის წმინდა გიორგის ეკლესია თარიღდება XI საუკუნით. იგი საქართველოს უმნიშვნელოვანესი სალოცავია. ის დიდხანს ოდიშის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილის ეკლესია-მონასტრების საეკლესიო ნივთების სალაროს წარმოადგენდა, სადაც დაცული იყო ბედიის ბარძიმი (X ს.), ასევე მრავალი საეკლესიო სიწმინდე და ძვირფასეულობა.

ილორის წმინდა გიორგის ეკლესიის წარწერებს უაღრესად დიდი ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი მნიშვნელობა აქვს ქართული დამწერლობის განვითარების, ილორის ეკლესიის ისტორიისა და ზოგადად, საქართველოს ისტორიის კვლევისათვის.

საგულისხმოა, რომ ილორის წმინდა გიორგის ეკლესიის წარწერებში წარმოდგენილია ქართული დამწერლობის განვითარების სამივე საფეხური: ასომთავრული, ნუსხახუცური და მხედრული წარწერები. ტაძრის მშენებლობის პერიოდი XI საუკუნის I მეოთხედი და საინტერესოა იმ მხრივ, რომ დამწერლობის სამივე სახე ერთი და იმავე დროითაა დათარიღებული, ამ წარწერების ამომკვეთიც ერთი და იგივე პირი ჩანს.

ილორის ეკლესია აფსიდით დასრულებული ერთნავიანი ნაგებობაა, ჩრდილოეთიდან, სამხრეთიდან და დასავლეთიდან სხვადასხვა ხანის მინაშენებით. ეკლესიას კარები

ILORI CHURCH

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Ochamchire municipality, village of Ilori.

CONSTRUCTIONS INSIDE THE COMPLEX:: the church, the bell tower.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: The 11th century church of Saint George in Ilori is a shrine of utmost importance, located in Western Georgia. For a long time it represented a religious saving place of church and monasteries of the north-west part of Odishi. The Chalice of Bedia (10th century) and other relics were preserved in this church.

The inscriptions on church of Saint George in Ilori have significant historical value for the development of Georgian Alphabet, as well as for the survey of Ilori church and in general, that of Georgian history.

It's significant, that the inscriptions of the Church of Saint George represent all the three development stages of Georgian Alphabet: Asomtavruli, Nuskhakhutsuri, and Mkhedruli. Inscriptions date back to the church construction period - the first quarter of the 11th century; they are interesting because all the three of development stages of the Georgian Alphabet are dated with the same period; the same person is the author of all inscriptions.

This single-nave church, terminated with an apse, has annexes from the north, south and west. The interior is lit by six

სამხრეთი ფასადი გადაკეთების შემდეგ / southern façade after reconstruction

აქვს დასავლეთიდან და სამხრეთიდან, ხოლო შიდა სივრცე განათებულია ექვსი სარკმლით. აღმოსავლეთ ფასადზე შემონახულია ძველი ქართული წარწერებიანი 5 ქვა, რომლებიც ასევე XI საუკუნის I მეოთხედითაა დათარიღებული. XI საუკუნიდან შემორჩენილია დასავლეთ სარკმლის მოჩუქურთმებული საპირე და თავსართი, აგრეთვე ფრონტონის არეში მოთავსებულია ორნამენტული სწორკუთხა ფილა ჯვრის გამოსახულებით, ხოლო აღმოსავლეთ ფასადზე წარმოდგენილია წმინდა გიორგის რელიეფური გამოსახულება.

აქამდინდელი მდგომარეობა: ტაძარი რუსეთის მიერ ოკუპირებულ საქართველოს ტერიტორიაზე მდებარეობს, ამიტომაც ტაძრის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების ჩატარება შეუძლებელია.

2010 წელს აფხაზმა სეპარატისტებმა და რუსმა ოკუპანტებმა მე-11 საუკუნის ეკლესიას რუსული გუმბათი დაადგეს და ქართული კვალის წასაშლელად გარე ფასადი მთლიანად, ხოლო შიდა კედლები ნაწილობრივ თეთრად გადაღებეს, აღმოსავლეთის მხარე კი, სადაც ქართული წარწერები იყო ამოკვეთილი, მთლიანად გადაღეს. ეკლესიის გარე ფასადზე კონდიციონერების თანამედროვე სისტემა დაამონტაჟეს.

ილორის ტაძარს მინიჭებული აქვს საქართველოს ეროვნული მნიშვნელობის ძეგლის სტატუსი

windows. On the east façade there are five stones with an old Georgian inscriptions, these are also dated to the first quarter of the 11th century. The ornamented mouth and termination of the western window have been preserved, dating back to the 11th century. Inside the fronton, there is an ornamented rectangular tile, bearing the image of the cross, whilst at the eastern façade there is a relief image of St. George.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which it is impossible to study and to conduct the appropriate works.

In 2010, the Abkhazian separatists and Russian occupants installed Russian dome on the 11th century Georgian church in order to erase totally any Georgian sign off the external façades; internal ones were partially repainted in white, the eastern part, where the Georgian inscriptions had been carved, is totally plastered. Contemporary air-conditioners have been installed in the church.

ILORI CHURCH HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF NATIONAL IMPORTANCE MONUMENT

ხედი სამხრეთ-დასავლეთიდან გადაკეთებამდე
view from south-west until reconstruction

აღმოსავლეთი ფასადი გადაკეთების შემდეგ
eastern façade after reconstruction

დასავლეთი ფასადის სარკმელი / window of western façade

ბედიის მონასტერი

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, ოჩამჩირის რაიონი, სოფელი ბედია.

კოვალაშვი შივაშვილი ნაბოროვაძე: ღმრთისმშობლის სახელობის ტაძარი, საეპისკოპოსო პალატა და სამრეკლო.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: ისტორიული ცნობების თანახმად, ბედიის კომპლექსი X საუკუნის მიწურულს, დაახლოებით 999 წელს ააგო გაერთიანებული საქართველოს პირველმა მეფემ ბაგრატ III ბაგრატიონმა და მასვე აქ საეპისკოპოსო დაუარსებია. სამონასტრო კომპლექსის მთავარ ნაგებობას წარმოადგენს ეზოს ცენტრში აგებული ბედიის ღმრთისმშობლის სახელობის ტაძარი. მისგან დასავლეთით შემორჩენილია ბედიელ მიტროპოლიტთა ორსართულიანი სასახლე. ტაძარი მნიშვნელოვნად გადაუკეთებიათ XIII–XIV საუკუნეთა მიჯნასა და XV საუკუნეში. სამრეკლო XII–XIV საუკუნეების ნაგებობას წარმოადგენს, ხოლო საეპისკოპოსო პალატა აშენდა XV საუკუნეში ბედიელი მიტროპოლიტის - ანტონ ჟუანისძის მიერ. ტაძრის ინტერიერში შემორჩენილია ფრესკული მხატვრობის სამი ფენა, რომლებიც X-XI, XIII-XIV და XVI-XVII საუკუნეებით თარიღდებიან.

ბედიის ტაძრის ფასადებზე, ინტერიერში ფრესკებსა და საეკლესიო ნივთებზე შემორჩენილია ლაპიდარული წარწერები, რომლებიც შესრულებულია ქართული ასომთავრული დამწერლობით და მოგვითხრობენ ტაძრის მშენებლობის, განახლება-რესტავრაციის ამბავს. ბედიის საეპისკოპოსო შუა საუკუნეების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საეკლესიო და კულტურულ - საგანმანათლებლო ცენტრს წარმოადგენ-

BEDIA MONASTERY

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia. Ochamchire municipality, village of Bedia.

CONSTRUCTIONS INSIDE THE COMPLEX: The Church of the Virgin, the Episcopal House and the bell tower.

HISTORICAL - ARCHITECTURAL DESCRIPTION: As evidenced by the historic sources, complex was erected in late 10th c., ca. 999, by Bagrat III Bagrationi, the first king of the united Georgian kingdom, who, as stated by the Georgian chronicler, “made an Episcopacy out of it”. The church of the Virgin, erected in the centre of the monastic courtyard, is the main church of the monastery. To its west is the two-storied palace of metropolitans of Bedia. The church of the Virgin was considerably transformed on the turn of the 13th c. to the 14th c. and in the 15th c. The bell-tower is a 12th-14th cc. structure, while the Episcopal palace was built in the 16th c. by Anton Zhuanisdze, Georgian Metropolitan of Bedia. Three layers of mural painting decoration are preserved in the church interior, which date back the 10th-11th, 13th-14th, and 16th-17th cc. bell-tower, ground floor of which functions as a gate to the monastery, while from the south the two-storied Episcopal palace is adjoined.

Facades of the Bedia church, its interior mural paintings and ecclesiastic objects preserved lapidary inscriptions in Georgian asomtavruli (uncial) script, bearing evidences on the construction, renovation and restoration of the church.

და. აქვე იყო განთავსებული უნიკალური წიგნთსაცავი, სადაც მიმდინარეობდა ძველ ხელნაწერთა გადაწერა, საღვთისმეტყველო წიგნების თარგმნა და წიგნთსაცავის შევსება ახალი ხელნაწერებით. ბედიის სამონასტრო კომპლექსი წარმოადგენს საქართველოს ერთიანობისა და განუყოფლობის სიმბოლოს. აქ დასაფლავებულია გაერთიანებული საქართველოს პირველი მეფე ბაგრატ III და დედამისი - დედოფალი გურანდუხტი.

ბედიის მონასტრის გეგმარების მსგავსი ანსამბლით იქმნებოდა შუასაუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრებისათვის დამახასიათებელი ლანდშაფტი. ანსამბლის მთავარ ხუროთმოძღვრულ ელემენტს გუმბათით დაგვირგვინებული ტაძარი წარმოადგენდა.

კომპლექსს გალავანი შემოუყვებოდა და მის დასავლეთ მხარეს, გალავნის კედლის საზღვი, ეპისკოპოსის სასახლე და კარიბჭეა ჩართული.

ეპისკოპოსის სასახლის ნანგრევები ტაძრის დასავლეთით, დაახლოებით 50 მ-ის დაშორებით მდებარეობს. თავდაპირველად იგი ორსართულიანი ყოფილა, ამჟამად მეორე სართული თითქმის დანგრეულია, დარჩენილია ჩრდილო-დასავლეთის კუთხისა და დასავლეთის კედლის ფრაგმენტები.

მეორე სათავსოში შესასვლელ კარს გააჩნია ტიმპანის ქვა, წარწერით. წარწერაში მოხსენიებულნი არიან XVI საუკუნის ქართველი მოღვაწეები — ბედიელი ქართველი მთავარეპისკოპოსი ანტონ ჟუანიძე და კირილე ჟუანიძე. თაღოვანი შესასვლელი შემკულია დეკორატიული ორნამენტით.

სართულშუა გადახურვა 1968-69 წლების რესტავრაციის დროს შეუკეთებიათ — იატაკზე ბეტონი დაუსხამთ და ზედ გუდრონის თხელი ფენით საინოლაციო შრე მოუწყვი-

Over the centuries, Bedia Episcopal See was one of the most significant ecclesiastical, cultural and educational centre of Georgia. Archbishop Anton Zhuanisdze had established a rich library in the Bedia monastery, where old manuscripts were renovated and restored, theological treatises were translated and the library collection was enriched with new manuscripts. Bedia monastic complex is a symbol of unity and indivisibility of Georgia. Bagrat III, the first king of the united Georgian kingdom and his mother, Queen Gurandukht are buried in Bedia.

Bedia monastery landscape characteristic to the Middle Ages Georgian architecture was being created on such an ensemble of planning. A church capped with a cupola represented the main architectural element of the ensemble.

The complex was surrounded with a fence. On its west side, in the line of the fence wall, there is a bishop's palace and a doorway included.

The ruins of the bishop's palace are located in the west of the church, in approximately 50 meters' distance. In the beginning, it consisted of two stories. Nowadays, the second floor is almost totally destroyed, only the fragments of the north-west corner and western wall are remained.

The door that leads to the second store-room contains a timpani stone bearing an inscription on it, in which the spiritual Georgian workers of the 16th century such as the archbishop of Bedia, Anton Juanidze, and restorer Kirile Juanidze, are mentioned. The arc entrance is adorned with decorative ornaments.

Inter-story roofing was repaired during the restoration of 1968-69 the floor was concreted and onto it, an isolation stratum was arranged from a thin layer of the tar, which prevents

ათ, რაც ნაგებობის პირველ სართულს წყლის გაჟონვისაგან იცავს.

კარიბჭე კომპლექსის დასავლეთ ნაწილში მდებარეობს. მის თავზე სამრეკლო იყო მოწყობილი. კარიბჭის დასავლეთ მხარეს, ფასადზე, შემორჩენილია წარწერა, სადაც მოხსენიებული არიან XIV საუკუნის ქართველი მოღვაწეები. კარიბჭის ნაგებობა მიერთებულია სასახლეზე და მასთან ერთად მთლიანობაში აღიქმება. კარიბჭე გეგმით კვადრატს წარმოადგენს.

გუმბათიანი ტაძარი არის კომპლექსის ცენტრალური ნაგებობა, ე.წ. „ჩაწერილი ჯვრის“ ტიპის, ცენტრალურ-გუმბათოვანი ნაგებობა. გეგმაში იგი სწორკუთხედში ჩაწერილი ჯვარია. ტაძრის ცენტრში, ჯვრის მკლავების გადაკვეთაზე მიღებულ კვადრატზე, აფრების საშუალებით ამოყვანილია თოთხმეტწახნაგა გუმბათი, რომელშიც ამავე რაოდენობის სარკმელებია გაჭრილი. გუმბათი დასავლეთით ორ ცალკე მდგომ საყრდენს ეყრდნობა, ხოლო აღმოსავლეთით აფსიდის შევრჩელებს. ჯვრის აღმოსავლეთი მკლავი აფსიდით მთავრდება, დანარჩენი მკლავები სწორკუთხაა. ჯვრის მკლავებს შორის დარჩენილი სივრცე შევსებულია აღმოსავლეთით - აფსიდის გვერდითა ორსართულიანი სათავსებით, დასავლეთით - დამატებითი სივრცეებით. აფსიდის გვერდითა სათავსების მცირე სართული ერთიანი კედლის მასითაა მოცემული, რომელშიც გაჭრილია პატარა კარი.

ჩრდილოეთისა და სამხრეთის ნაგებობის მეორე სართულზე, დასავლეთით მოთავსებულია პატრონიკე, სადაც მიდგმული კიბის საშუალებით აღიოდნენ. ტაძარში შესასვლელი სამი მხრიდანაა მოწყობილი, მის ცენტრში აღმართულია გუმბათი, გარედან სუფთად გათლილი ქვიშაქვითაა ნაგები კირის ხსნარზე. ეკლესიის ყველა სარკმლის ღიობი შემორჩენილია. ინტერიერში მათი კონტური დაუზიანებ-

the first floor from water leakage.

The doorway is located in the western part of the complex, on top of which a bell tower of the church was arranged. On its west, on the façade, there is an inscription in which Giorgi Dadiani and King Constantine are mentioned, living in the 14th century. The building of the doorway is joined to the palace and is perceived as one whole. The doorway represents a planning square.

The church with a cupola is the central building of the complex, typically similar to so-called “inserted cross”. In the plan, it is a cross inscribed in the rectangle. In the center of the church, on the square that we see on the crossroads of the cross arms, a cupola consisting of 14 facets is made by means of sails, in which the windows of the same quantity are cut. The cupola is based on two separately standing pillars in the west, and on the apses in the east. The eastern arm of the cross ends with an apse, whilst the remaining arms are rectangular. The space that is left between the arms of the cross is filled with two-storied store-rooms located beside the apses on the east, and by additional spaces on the west. The smaller floor located beside the apses represents a mass of entire wall, in which a small door is cut.

The upper gallery is located on the second floor of the northern and southern naves. One can ascend by a ladder. The church has three entrances. A cupola is erased exactly in the center of the church. From the outside, the church is built with a cleanly trimmed sand-stone on the lime solution. All the windows of the church are preserved. In the interior, their contour is safe. On the facades, besides two of them, all the

ხელი ჩრდილო- დასავლეთიდან / view from north-west

ლია. ფასადებზე კი, ორი სარკმლის გარდა, ყველა სარკმელი დაზიანებულია, ჩამოცვენილია სარკმლის საპირე.

XIX საუკუნის დასასრულისათვის ბედიის ტაძარი უკვე მიტოვებულ და მცენარეულობით დაფარულ ნაგებობას წარმოადგენდა, მაგრამ გუმბათის დიდი ნაწილი შემორჩენილი იყო და ფასადების წყობაც უკეთ იყო დაცული. ამის შემდეგ, XX საუკუნის დასაწყისში, ტაძრის „განახლების“ მიზნით რუსმა ბერ-მონაზვნებმა დაზიანებული გუმბათი სრულიად მოშალეს და იოლად ჩამოსაცილებელი საპირე ქვები მოხსნეს.

აქამდინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების შესრულება შეუძლებელია.

გვაქვს ინფორმაცია, რომ მონასტერში დაწყებულია „სარესტავრაციო სამუშაოები“, რომელიც ძეგლისთვის შესაძლოა, სავალალო აღმოჩნდეს. რადგან იშლება ქართული კვალი მონასტრის კედლებსა და ისტორიულ ფრესკებზე. ბაგრატ III-ს ფრესკა კედლის ე.წ. გამაგრებითი სამუშაოების შედეგად დაიკარგა.

**ბედიის ტაძარს მინიჭებული აქვს საქართველოს
ეროვნული მნიშვნელობის ძეგლის სტატუსი**

windows are damaged. They have no adornments.

In the end of the 19th century, the Bedia Church already represented a depopulated edifice, covered with plants, however, the big part of the cupola was preserved and the laying of apses was better protected. After this, in the beginning of the 20th century, with the aim to “renovate” the church, Russian monks and nuns totally removed the damaged cupola and took out the easily removable stones.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, on account of which it is impossible to study and to conduct the appropriate works.

But we have information that, in the monastery they launched “restoration works”, because of which there is a great threat of erasing the church authenticity, as a result of which historic Georgian mural paintings are erased of the monastery walls. Also, the mural painting of Bagrat the third has been lost as a result of the so-called reinforcement works of the wall.

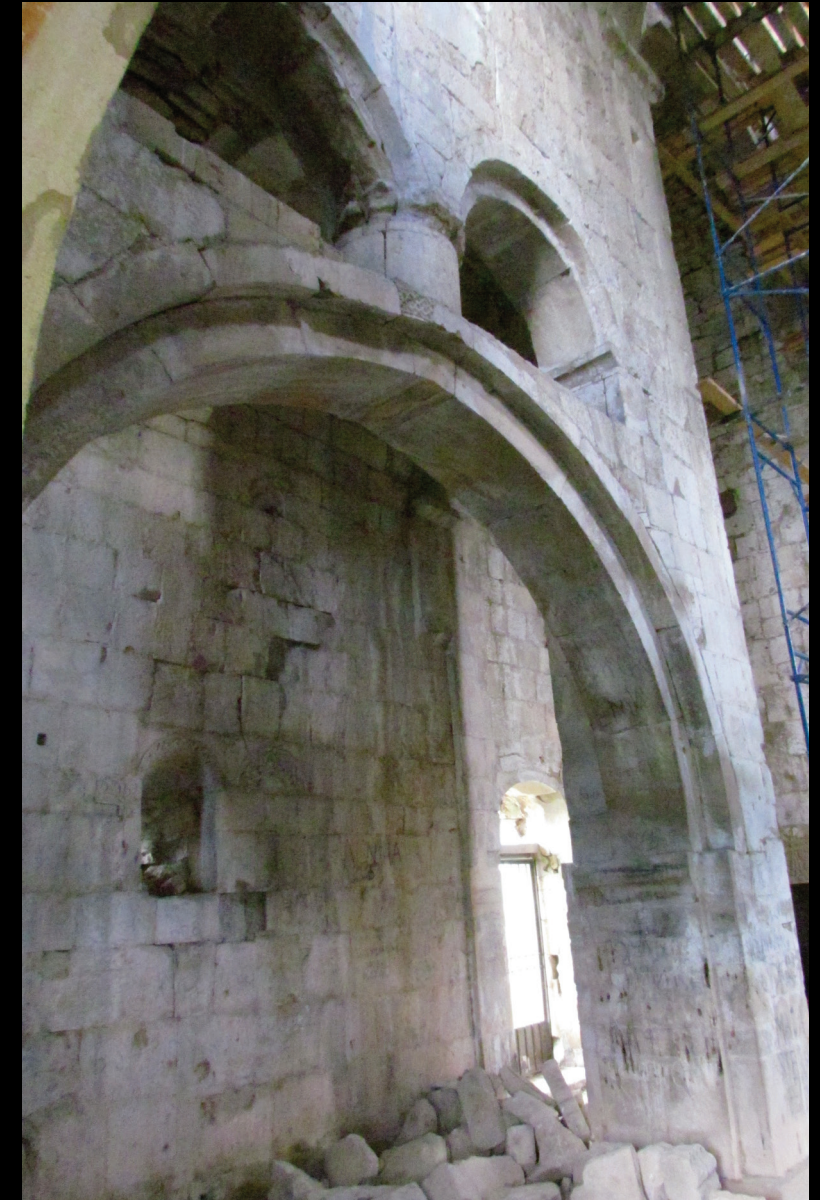
**BEDIA CHURCH HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF
NATIONAL IMPORTANCE MONUMENT**

დასავლეთი ფასადი / western façade

ხედი სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან / view from south-east

ინტერიერი / interior

ბედიის ბარძიმი

აღწერა: ბედიის ბარძიმი თარიღდება 999 წლით და ბედიის ტაძრის კუთვნილ საეკლესიო ნივთებს შორის უმნიშვნელოვანეს ძეგლს წარმოადგენს. იგი ქართული ოქრომჭედლობის შესანიშნავი ნიმუშია. ჩვენამდე ამ თასის მხოლოდ ზედა ნაწილმა მოაღწია, ფეხი დაკარგულია. ბარძიმის ზედა ნაწილში ერთსტრიქონიანი ქართული ასომთავრული წარწერაა, რომელიც მოგვითხრობს, რომ გაერთიანებული საქართველოს პირველი მეფე ბაგრატ III და მისი დედა გურანდუხტ დედოფალი ბარძიმს სწირავენ მათ მიერ აგებულ ბედიის ტაძარს.

ბარძიმს ასევე ჰქონია ოქროს ფეხი, მასზე ამოკვეთილი ქართული ასომთავრული წარწერა მოგვითხრობდა, რომ ოქროს ფეხი XVI საუკუნეში ბედიელი მიტროპოლიტის გერმანე ჩხეტიძის დაკვეთით ხელახლა დაუმზადებიათ. XIX საუკუნემდე იგი ჯერ კიდევ არსებობდა, მაგრამ საუკუნის ბოლოს კვლავ დაკარგულა.

თასის შემორჩენილი ნაწილი მომრგვალებული ფორმისაა, გამოჭედილია ბაჯადლო ოქროს მთლიანი ფურცლისაგან. მისი სიმაღლე – 12,5 სმ, ხოლო დიამეტრი – 14 სმ-ია. თასის ზედაპირი დაყოფილია 12 თაღებით. თითოეული თაღის ქვეშ გამოსახულია წმინდანები, რომელთა შუაში ერთ მხარეს – ტახტზე მჯდომი ქრისტეა წარმოდგენილი, ხოლო მეორე მხარეს – ღმრთისმშობელი ყრმით ხელში. ყველა ფიგურასთან ღმრთისმშობლის გარდა მოთავსებულია განმარტებითი წარწერები.

აგზაინდელი მდგომარეობა: ბედიის ბარძიმი დაცულია საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში.

BEDIA CHALICE

DESCRIPTION: The chalice dates back to 999 and represents the most significant monument among Bedia Church liturgical objects. It is an outstanding sample of the Georgian goldsmith works. Only upper part of the chalice has been preserved unto now. The foot has been lost. One-line asomtavruli inscription running along the upper edge of the chalice tells that the chalice was donated by Bagrat the Third, first king of the United Georgian Kingdom and his mother, Queen Gurandukht to Bedia church, built by them.

The Chalice used to have a golden foot too, on which Georgian asomtavruli inscription narrates that it was remade by the order of Bedia Metropolitan Germane Chkhetidze in the 16th century. The foot of the chalice was still preserved as late as the 19th c., but by the end of the same century, it was lost again.

This round chalice (height – 12.5 cm., diameter – 14 cm.) is made of single pure gold sheet. Its surface is articulated into 12 segments with arched framing, bearing images of the Saints, enthroned Christ in the middle of one side and the Virgin and the Child – on the other. All images, except that of the Virgin, are provided with the explanatory inscriptions.

CURRENT CONDITION: Bedia chalice is kept at the Georgian National Museum.

სვიმონ კანანელის სახელობის ტაძარი

აღვიწმინდვა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გუდაუთის მუნიციპალიტეტი, დაბა ახალი ათონი.

კომალქსში შიგაგადასახლება: ეკლესია.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: წმ. სვიმონ კანანელის სახელობის ტაძრის თავდაპირველი მშენებლობა VII-VIII საუკუნეებით თარიღდება, ხოლო დღევანდელი ნაგებობა ქართული ხუროთმოძღვრების IX-X საუკუნეების ნიმუშს წარმოადგენს.

ქართული და უცხოური ისტორიული წყაროების თანახმად, იესო ქრისტეს მოწაფეებმა წმ. სვიმონ კანანელმა და წმ. ანდრია პირველწოდებულმა ახ.წ. I საუკუნეში პირველებმა იქადაგეს ქრისტიანობა სამხრეთ და დასავლეთ საქართველოში, მათ შორის აფხაზეთშიც.

წმინდა მამათა გადმოცემით, ახ. წ. აღ-ით 55 წელს მოციქული წმ. სვიმონ კანანელი წარმართებმა ჯვარზე გააკრეს და დაასაფლავეს ნიკოფსიაში, ისტორიული საქართველოს ჩრდილოეთ საზღვართან ახლოს. (ნიკოფსია – ამჟამინდელი რუსეთის ფედერაცია, კრასნოდარის მხარე).

IV საუკუნეში მოციქულის სახელზე ახალ ათონში პატარა ეკლესია ააგეს, რომელიც სავარაუდოდ ხის უნდა ყოფილიყო. მომდევნო საუკუნეებში აქ თეთრი თლილი ქვისგან ააშენეს ტაძარი, რომელსაც რესტავრაცია რამდენჯერმე ჩაუტარდა, მათ შორის, XIX-ის 80-იან წლებში. დღეისათვის ტაძრის ფრესკული მოხატულობა შემორჩენილი არ არის. არქიტექტურული დეკორიდან ყურადღებას იქცევს

CHURCH OF ST. SIMEON THE CANAANITE

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gudauta municipality, small town of new Athoni.

CONSTRUCTION INSIDE THE COMPLEX: the church.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: The church's initial construction dates back to the 7th -8th cc. Today's construction is a sample of the 9th -10th cc. Georgian architecture.

Based on the Georgian and foreign sources, St. Simeon Canaanite, together with the St. Apostle Andrew, were the first ever persons who preached Christianity in southern and western Georgia, including Abkhazia in the 1st century A.D. According to the memos of saint fathers, in 55 A.D St. Simeon Canaanite was martyred by pagans on the cross and buried in Nikopsia city, on the northern border of the historical Georgia (Nikopsia- presently, Russian federation, the city krasnodar).

In the 4th century, to give a tribute to the memory of the apostle, a small church was erected in New Athoni, which was presumably built of wood. But in the following centuries, a church was constructed out of the white hewn stone that was restored several times, including one that took place in the 1880s. Unto now, no mural paintings have been preserved from the church. Such Christian symbols as fish, lion and cross relief images draws a spectator's particular attention in its architectural décor.

ხედი სამხრეთ-დასავლეთიდან / view from south-west

ქრისტიანული სიმბოლოების - თევზის, ლომისა და ჯვრის რელიეფური გამოსახულებები.

აქამდინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების განხორციელება შეუძლებელია.

სვიმონ კანანელის სახელობის ტაძარს მინიჭებული აქვს საქართველოს ეროვნული მნიშვნელობის ძეგლის სტატუსი

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which it is impossible to study and to conduct the applicable works.

**CHURCH OF ST. SIMEON THE CANAANITE
HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF NATIONAL
IMPORTANCE MONUMENT**

დასავლეთი ფასადი / western façade

აღმოსავლეთი ფასადი / eastern façade

მონატულობა / mural painting

ტინპანი / tympanum

კამანის ეკლესია

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, სოხუმის მუნიციპალიტეტი, სოფელ შრომის მახლობლად.

კოორდინატები: უზენაესი ნაგებობა: ეკლესია.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: კამანის ეკლესიის თავდაპირველი მშენებლობა თარიღდება XI საუკუნით. ტაძრის ისტორია დაკავშირებულია წმინდა იოანე ოქროპირის სახელთან, რომელიც კონსტანტინეპოლიდან შავიზღვისპირეთში გადმოსახლეს და ერთ-ერთი ვერსიით აქვე არის დასაფლავებული. ტაძარი წარმოადგენს დარბაზული ტიპის ნაგებობას, რომელსაც რამდენიმე რესტავრაციის კვალი ეტყობა.

XIX საუკუნეში ტაძარი აღადგინეს და იგი ფუნქციონირებდა როგორც მონასტერი. საბჭოთა კომუნისტური ხელისუფლების წლებში კამანის ტაძარი, ბუნებრივია, არ მოქმედებდა. XX საუკუნის 90-იან წლებში ტაძარს ჩაუტარდა სარესტავრაციო სამუშაოები. იგი კეთილმოეწყო და აქ დედათა მონასტერი დააარსა აფხაზმა მამულიშვილმა იური ანუამ, რომელიც ტაძრის ქართველ წინამძღვართან - მამა ანდრია ყურაშვილთან ერთად რუსეთ-საქართველოს შორის 1993 წლის საომარი მოქმედებებისას დახვრიტეს.

აშუაინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ამჟამად ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების ჩატარება შეუძლებელია. ძეგლის ფიზიკური მდგომარეობა მძიმეა, ტაძარს აღენიშნება ბზარები.

კამანის ეკლესიას მინიჭებული აქვს საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი

KAMANI CHURCH

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Sokhumi municipality, near of the village Shroma.

CONSTRUCTION INSIDE THE COMPLEX: the church.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: Kamani church initial construction seems likely to be ascribable to the 11th c. History of Kamani is linked with the name of St. John Chrysostom, who exiled from the Constantinople to the Black Seacoast, according to one of the versions, was buried on this spot. The church represents a hall type building, which has a few traces of restorations.

In the 19th c. the church was restored and it functioned as a monastery. During the Soviet rule, Kamani church was, naturally, non-functional, but in the 1990s the church was restored and the nunnery was established by the Abkhazian patriot Iuri Anua, who, together with Father Andrew Kurashvili, the senior priest of the church, was executed by shooting in 1993 by the separatists.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which it is impossible to study and to conduct the suitable works. The physical condition of the monument is poor. The church has cracks.

KAMANI CHURCH HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF CULTURE HERITAGE MONUMENT

საერთო ხედი / general view

სამრეკლო / bell tower

წებელდის ციხე

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გუდაუთის მუნიციპალიტეტი, სოფელ წებელდა.

კომპლექსში შემავალი ნაგებობები: სამეთვალყურეო კოშკები, საეკლესიო ნაგებობები, სასახლის ნანგრევები და სხვადასხვა სახის თავდაცვითი ნაგებობები.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: წებელდის ციხე, ბერძნული წყაროების მიხედვით ადრე შუა საუკუნეების საქართველოს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საფორტიფიკაციო ნაგებობას წარმოადგენდა. VI საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსის პროკოფი კესარიელის ცნობით, წიბელიუმი იყო კარგად გამაგრებული ციხე-სიმაგრე, რომელიც ლაზთა (დასავლურ-ქართული ტომი) სამეფოს თავდაცვით სისტემაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა. ციხე-სიმაგრის ნანგრევებში დღემდე შემორჩენილია: სამეთვალყურეო კოშკები, საეკლესიო ნაგებობები, სასახლის ნანგრევები და სხვადასხვა სახის თავდაცვითი ნაგებობები. გასული საუკუნის დასაწყისში წებელდის ციხის ერთ-ერთი ეკლესიის შესწავლისას აღმოჩნდა ფრესკული მოხატულობის ფრაგმენტებიც.

აქსამინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის აქსამინდელი მდგომარეობის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების განხორციელება შეუძლებელია.

TSEBELDA FORTRESS

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gudauta municipality, village of Tsebelda.

CONSTRUCTIONS INSIDE THE COMPLEX: watch towers, ecclesiastical structures, remains of the palace, diverse defense structures.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: According to the Greek sources, Tsebelda fortress was one of the most significant fortification structures of the Early Medieval Georgia. As evidenced by Procopius of Caesarea, 6th c. Byzantine historian, Tsebelda was a well-protected fortress, which played a significant part in the defense system of the Lazika (territory populated with western-Georgian tribe lazi) kingdom. Up to now, remnants of the past glory of Tsebelda are preserved in the ruins of the fortress, such as: watch towers, ecclesiastical structures, remains of the palace, diverse defense structures. In early 20th c. fragments of the mural painting were discovered during the study of one of the fortress churches.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, on account of which it is impossible to study and to conduct the pertinent works.

წებელდის კანკელის ფრაგმენტები

აღმოჩენის ადგილი: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გულრიფშის მუნიციპალიტეტი, სოფელი წებელდა.

აღწერა: ადრე შუა საუკუნეების მცირე ფორმის ქართულ არქიტექტურულ ნიმუშებს შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს საკურთხევლის კანკელის ორ ფილას, რომელიც XIX საუკუნეში სოფელ წებელდასთან აღმოჩნდა და დათარიღებულია VII-VIII საუკუნეებით.

წებელდის საკურთხევლის კანკელის ფრაგმენტზე გამოსახულია ორნამენტები, მრავალრიცხოვანი ძველი და ახალი აღთქმის სიუჟეტები. ამ რაოდენობის ბიბლიური სიუჟეტით შემკული კანკელი უცნობია ქრისტიანული ხელოვნებისათვის. ეს ფილები გამოსახვის ხერხებითა და ტექნიკით ახლოს დგას საქართველოს სხვა რეგიონების მცირე ფორმის არქიტექტურულ ძეგლებთან.

აქამდინდელი მდგომარეობა: წებელდის კანკელის ორივე ძირითადი ფილა ინახება თბილისში, საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში, ხოლო მათი მცირე ფრაგმენტები — ქ. სოხუმის მუზეუმში.

TSEBELDA CHANCEL-BARRIER

PLACE OF DISCOVERY: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gulripshi municipality, village of Tsebelda.

DESCRIPTION: Among the small-size architectural samples of the Early Medieval centuries of Georgia, two tiles of Chancel-barrier represent one of the most significant ones, which were discovered in the 19th c. near Tsebelda village and date back to the 7th-8th cc.

Tsebelda Chancel-barrier fragments bear a large number of Old and New Testament scenes, as well as ornaments. Chancel-barrier adorned with so many biblical scenes is unknown in the Christian art; however, due to the mode and technique of execution, Tsebelda tiles show close affinity with the small-sized architectural monuments from other regions of Georgia.

CURRENT CONDITION: The main two part of Tsebelda Chancel-barrier are kept at the Georgian National Museum. Tbilisi and small part of this Chancel-barrier is kept at the museum of Sokhumi.

ფრაგმენტი დაცულია სოხუმის მუზეუმში / fragment is kept at the museum of Sokhumi

კანკელის ფრაგმენტები დაცულია საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში / fragments of chancel-barrier are kept at the Georgian national museum

წარჩეს ციხე

TSARCHE FORTRESS

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გალის მუნიციპალიტეტი, სოფელი წარჩე.

კოორდინატები: ციხე, ეკლესია.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: სოფელ წარჩესთან, მთის ქედზე დგას ციხე, რომლის კედლები თითქმის დანგრეულია. ციხის გალავანი ქედის რელიეფს მიჰყვება, ამიტომ მისი გეგმა უწესო ფორმის ელიფსურია. როგორც ირკვევა, სამხრეთის მხარეზე გალავანი კედლის ზოლს მიჰყვებოდა და ბევრგან ძირი გამოცლია და ჩანგრეულა. თითქმის ისევე აღმოსავლეთით. ერთადერთი ჩრდილოეთის რკალია 7-8 მეტრის სიმაღლეზე შერჩენილი. შუაში ქვის ვიწრო კიბეა, გალავანზე გამავალ საბრძოლო ბილიკზე ასასვლელად. ორ მეტრამდე სისქის კედელზე მეციხოვნეთა სასიარულო ბილიკია გაყვანილი, სადაც ორი ადამიანი თავისუფლად აუვლიდა ერთმანეთს გვერდს.

ციხის ორივე ბოლო ძლიერ დარღვეულია, ამიტომ მის ფორმებზე გარკვეული წარმოდგენა არ გვაქვს. აღმოსავლეთ ბოლოში რაღაც სათავსი აშკარად მდგარა, მაგრამ კოშკი იყო თუ სხვა რამ ნაგებობა, ამ ადგილის გაწმენდამდე ვერაფერს ვიტყვით.

ციხის დასავლეთ ბოლოში ნანგრევების დიდი მასაა შერჩენილი, მაგრამ დაზიანების გამო, აქაც გაურკვევლობაა. ციხის ამ წვეტში დიდი მასაა, რომლის ზემოთ, 6-7 მეტრის სიმაღლეზე, დადგმულია ტრაპეციული გეგმის მქონე კოშკის მაგვარი ნაგებობა, ამჟამად მისი ქვედა ნაწილია შერჩენილი.

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gali Municipality, village of Tsarche.

CONSTRUCTIONS INSIDE THE COMPLEX: the castle, the church.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: Near the village Tsarche, on the top of the high mountain is located the castle, walls of which are almost destroyed. The fence of the castle is followed by the relief of top of the mountain, that's why its plan has an indecent elliptical shape, as it turns out, the southern side of the castle followed to the stripe of the rock and in the many places its bottom is sapped and brought down. Almost the same is in the East. The only north arc has been preserved on the 7-8 height. In the middle there is a narrow stone stair, to rise up to the combat path leading to the fence of the castle. On the wall of up to the 2 meter thickness there is constructed a fighters' walking trail, on which there is enough space for two persons to freely bypass.

Both ends of the castle are very strongly damaged, because of this fact we don't have any certain idea about its shapes. At the end of the eastern part there has certainly been standing a container, however whether it was one of the towers or the long trailer we cannot say till the place is cleaned.

In the western end of the castle there are the greater masses remained, but because of the damage there is also an uncertainty. There is great mass on that point of the castle, above which, on the height of 6-7 meters, is constructed the tower-like structure with a trapezoidal plan, out of which currently only the lower part has been remained.

არის კიდევ ერთი დეტალი, ესაა წყლის აუზი, რომელიც მდებარეობს ეზოს სამხრეთ-აღმოსავლეთის მონაკვეთში. იგი თითქმის ამოვსებულია. მისი კედლები კარგად, მკვრივად არის შელესილი.

მართალია, ციხე დაზიანებულია, მაგრამ ყველა მისი დეტალი იმაზე მეტყველებს, რომ იგი ადრეულია და ძველ ციხეთა ჯაჭვის ერთ-ერთ რგოლს წარმოადგენს.

აქსამინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ციხის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების ჩატარება შეუძლებელია.

ციხის კედლები მძიმე ფიზიკურ მდგომარეობაშია და იგი სასწრაფო კონსერვაციას საჭიროებს.

წარჩეს ციხეს მინიჭებული აქვს საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი

There is one more detail - a reservoir, which is situated in the south-eastern section. It is almost filled. Its walls are well, firmly plastered.

Though it's true that the castle is damaged, but all of its details point to the fact that it belongs to early times and represents one of the chains of the old castles.

CURRENT CONDITION: The territory is occupied by Russia, because of this fact it is impossible to study of the castle and conduct appropriate works.

The walls of the castle are in a heavy physical condition and it needs quick conservation.

TSARCHE FORTRESS HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF CULTURE HERITAGE MONUMENT

ბაგრატიის ციხე

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, ქალაქ სოხუმის მახლობლად, მდ. ბესლეთის მარცხენა ნაპირი.

კომალქსში შიგნით ნაგებობა: ციხე.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: ბაგრატიის ციხე განახლებულია X-XI საუკუნეების მიჯნაზე, საქართველოს მეფის ბაგრატ III-ის (978-1014) მიერ. X-XIV სს-ში იგი წარმოადგენდა ცხუმის ერისთავთა რეზიდენციას. XVI საუკუნიდან, როდესაც ქალაქმა დასავლეთისაკენ, მდ. ბესლეთის მარჯვენა ნაპირზე გადაინაცვლა, მან მნიშვნელობა დაკარგა და დაცარიელდა.

ციხე გეგმაში ოვალური ფორმისაა. მისი კედლები კარგადაა შემონახული. ოთხკუთხეა კოშკით დაცული კარიბჭე წარმოადგენდა შუა საუკუნეების ქალაქ ცხუმის (სოხუმის) ციტადელს.

აქამდინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ციხის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების ჩატარება შეუძლებელია.

ციხის კედლები მძიმე ფიზიკურ მდგომარეობაშია და იგი სასწრაფო კონსერვაციას საჭიროებს.

ბაგრატიის ციხეს მინიჭებული აქვს საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი

BAGRATI FORTRESS

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, near Sokhumi city, on the left bank of the river Besleti.

CONSTRUCTION INSIDE THE COMPLEX: the fortress.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: Bagrati Fortress was renovated on the turn of the 10th -11th centuries by Bagrat the 3rd, king of Georgia (978-1014). In 10th-14th cc. It was a residence of Tskhumi noblemen. From the 16th c. onwards, when the city moved to the west, to the right bank of the river Besleti, it lost its significance and was desolated.

The fortress is oval-shaped in plan. Its walls are well preserved. The porch was defended by a rectangular tower. It used to be a citadel of the medieval city Tskhumi (Sokhumi).

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which it is impossible to study the current condition and to conduct the suitable works. Fortress walls are in heavy physical condition and need urgent conservation.

BAGRATI FORTRESS HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF CULTURE HERITAGE MONUMENT

ბესლეთის ხიდი

BRIDGE OF BESLETI

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გადებულია ქალაქ სოხუმის მახლობლად, მდინარე ბესლეთზე.

ისტორიული-არქიტექტურული აღწერა: სოხუმის მახლობლად, მდინარე ბესლეთის კალაპოტზე გადებულია ერთ-მალისანი თაღოვანი ხიდი. იგი აგებულია კირქვის ფილებით, მოპირკეთებულია ქვის თლილი ბლოკებით, რომელთა შორის დაყოლიებულია ბრტყელი აგურის შრეები. ხიდი წარმოადგენს შუა საუკუნეების ქართული არქიტექტურის ნიმუშს, რომლის ხეობითმდგარს, როგორც ჩანს კარგად ჰქონდა შესწავლილი ამ მდინარის თვისება. ასეთი მძლავრი და ტექნიკურად მაღალხარისხოვანი ხიდი დიდ სავაჭრო და პოლიტიკური მნიშვნელობის გზაზე უნდა მდგარიყო. ბესლეთის ხიდის ანალოგები საქართველოს სხვა კუთხეებშიც გვაქვს, კერძოდ, რკონის თაღოვანი ხიდი ქართლში და დანდალოს ხიდი აჭარაში.

ბესლეთის ხიდის დასავლეთ კიდეზე მოთავსებულია ერთსტრიქონიანი ასომთავრული წარწერა, რომელშიც მოხსენიებულია მეფე ბაგრატ I, წარწერა დათარიღებულია X-XII საუკუნეებით.

მიუხედავად იმისა, რომ წარწერაში დასახელებულია მეფე ბაგრატ I, ადგილობრივმა მოსახლეობამ თამარ მეფისადმი (ერთიანი საქართველოს მეფე 1184-1213) დიდი სიყვარულის დასტურად, ამ ხიდს თამარის ხიდი შეარქვა.

აქუაპინდელი მდგომარეობა: ვინაიდან ტერიტორია ამჟამად ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, ბესლეთის ხიდის შესწავლა

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, not far from Sokhumi on the river Besleti.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: Not far from Sokhumi, over the river Besleti, a single-span arched bridge is arranged. The bridge is built of limestone tiles and is faced with the hewn stone blocks, with the flat brick courses included between the stone masonry courses. The bridge is a monument of the medieval Georgian architecture, builder of which had a good understanding of the capacity of the river. Such a strong and technically high quality bridge should have been built on a big trade road of certain political significance. Analogies of Besleti's bridge are found in other regions of Georgia, namely, Rkoni arched bridge in Kartli and Dandalo bridge in autonomous republic of Adjara.

West side of the bridge bears a one-line asomtavruli inscription. The inscription is dated back to the late 10th-early 11th cc.

Although, the inscription mentions King Bagrat, out of the great love to King Tamar (king of the United Georgian Kingdom 1184-1213), the bridge was given her name.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which it is impossible to study

და მისი რესტავრირება შეუძლებელია. ხიდი საჭიროებს გამაგრებას და მცენარეული საფარისგან გაწმენდას.

and to conduct the appropriate works. The bridge needs to be strengthened and cleaned from verdure.

ბესლეთის ხიდს მინიჭებული აქვს საქართველოს ეროვნული მნიშვნელობის ძეგლის სტატუსი

BRIDGE OF BESLETI HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF NATIONAL IMPORTANCE MONUMENT

აფხაზეთის მთავრების - შერვაშიძეების სასახლე

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გუდაუთის მუნიციპალიტეტი, სოფელი ლიხნი.

კოორდინატები: შიდაპირველი ნაგებობა: სასახლე.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: სასახლე მდებარეობს უზარმაზარი მინდვრის - „ლიხნაშთას“ განაპირას. 1866 წლის 26 ივლისს აქ დაიწყო რუსეთის ცარიზმის წინააღმდეგ მიმართული აფხაზთა ანტიკოლონიური აჯანყება, რომლის ჩახშობისას, იმავე წლის აგვისტოში, ქუთაისის გუბერნატორმა, რუსეთის გენერალ-ლეიტენანტმა დ. სვიატოპოლსკი-მირსკიმ სასახლე გადაწვა. შერვაშიძეების უზარმაზარი სასახლიდან მხოლოდ კედლები დადარჩა.

თავდაპირველად სასახლე ორსართულიანი იყო და აგებული ყოფილა სხვადასხვა მასალით (კირქვა, ქვიშაქვა, აგური და სხვა). კედლების წყობაში რამდენიმე სამშენებლო ფენა შეიმჩნევა. ამასთანავე, უფრო ძველი XVI-XVII საუკუნეების - აგებულია კირქვის ფილებით. XIX საუკუნეში სასახლე გადაუკეთებიათ და მნიშვნელოვნად გაუფართოვებიათ.

ამჟამინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც სასახლის ამჟამინდელი მდგომარეობის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების განხორციელება შეუძლებელია. სასახლე მძიმე ფიზიკურ მდგომარეობაშია, საჭიროებს გადაუდებელ საკონსერვაციო-სარესტავრაციო სამუშაოებს.

შერვაშიძეების სასახლეს მინიჭებული აქვს საქართველოს ეროვნული მნიშვნელობის ძეგლის სტატუსი

ABKHAZIAN NOBLEMEN - SHERVASHIDZE'S PALACE

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gudauta municipality, village of Likhni.

CONSTRUCTION INSIDE THE COMPLEX: The palace.

Historical-Architectural description: The palace is located in the outskirts of a vast field – “Likhtashta”. On 26 July 1866, anti-tsarist, anti-colonial rebellion of Abkhazia started here. During the suppression of this rebellion in August 1866, Russian General-Lieutenant Svyatopol-Mirski, Governor of Kutaisi, burnt the palace down. From this enormous structure, only the walls survived the fire.

Firstly, the palace was two-storied, built of diverse materials (limestone, sandstone, brick, etc.). Several building layers are discernible in the masonry of the walls, from which, older was constructed in the 16th-17th cc. with limestone tiles. In the 19th c the palace was transformed and considerably extended.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which it is impossible to study and to conduct the related works. The palace is in a heavy physical condition. It needs urgent conservation and restoration works.

SHERVASHIDZE'S PALACE HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF NATIONAL IMPORTANCE MONUMENT

საერთო ხედი / general view

მთავარი დარბაზის ინტერიერი / interior of main hall

მეორე სართულის ბუხარი / fireplace

კარიბჭე / entrance

ახალი ათონის მონასტერი

ადგილმდებარეობა: საქართველო, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა, გუდაუთის მუნიციპალიტეტი, დაბა ახალი ათონი.

კომალქსში შვიდალი ნაგებობები: ტაძარი, სამონასტრო შენობები.

ისტორიულ-არქიტექტურული აღწერა: 1875 წელს თანამედროვე ახალი ათონის ტერიტორიაზე, ივერიის მთაზე, ქალკედონის ნახევარკუნძულის ათონის მთიდან (საბერძნეთიდან) მოსულმა ბერებმა წმ. პანტელეიმონის ტაძარი დააარსეს. შემდგომში, 1883-1896 წლებშიც, ახალ ათონში გრძელდებოდა სამონასტრო ნაგებობებისა და ეკლესიის მშენებლობა.

სამონასტრო კომპლექსის დასავლეთ კორპუსის ცენტრში 50 მეტრიანი სამრეკლოა. სამრეკლოს ქვემოთ განლაგებულია მონასტრის სატრაპეზო, რომლის კედლები მოხატულია. სამონასტრო კომპლექსის ცენტრში აღმართულია წმ. პანტელეიმონის, ხუთი გუმბათით დაგვირგვინებული ტაძარი, რომელიც ე. წ. ახალბიზანტიური სტილითაა ნაგები და ისევე როგორც სატრაპეზო, შიგნიდან მთლიანად მოხატულია.

აქამდინდელი მდგომარეობა: ტერიტორია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ, რის გამოც ტაძრის შესწავლა და შესაბამისი სამუშაოების ჩატარება შეუძლებელია.

ახალი ათონის მონასტერს მინიჭებული აქვს საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი

NEW-ATHONI MONASTERY

LOCATION: Georgia, the Autonomous Republic of Abkhazia, Gudauta municipality, small town of New-Athoni.

CONSTRUCTIONS INSIDE THE COMPLEX: the church, the monastic structures.

HISTORICAL-ARCHITECTURAL DESCRIPTION: In 1875 monks, who came from Greece, monasteries of Mount Athoni, founded the church of St. Panteleimon on Mount Iveria, on the territory of present New Athoni. in 1883-1896 as well.

In the centre of the west building 50 m. high bell-tower is erected. In the lower part of the bell-tower, a monastic refectory is located. In the middle of the monastic complex, five-domed church of St. Panteleimon is erected, in the architecture of which traits of the so called Neo Byzantine style are discernible. Interior of the church is totally embellished with the mural painting decoration.

CURRENT CONDITION: The territory is currently occupied by Russia, because of which it is impossible to study the current condition and to conduct adequate works.

NEW-ATHONI MONASTERY HAS BEEN GIVEN THE STATUS OF CULTURE HERITAGE MONUMENT

საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა ნუსხა აფხაზეთის ტერიტორიაზე				
#	ძეგლის დასახელება	აგების თარიღი	ძეგლის მდებარეობა	ძეგლის კატეგორია
გაგრის მუნიციპალიტეტი				
1.	ეკლესია-მონასტერი	ადრე შუა საუკუნეები	სოფ. სულევო	
2.	ბერძნული ეკლესია	XIX ს.	დაბა განთიადი	
3.	განთიადის ბაზილიკა	VII ს.	დაბა განთიადი	ეროვნული
4.	ეკლესია	ადრეული შუა საუკ.	დაბა განთიადი	
5.	კომპლექსი ბიჭვინთა	X-XII სს.	დაბა ბიჭვინთა	
6.	ტაძარი გუმბათიანი	X ს.	დაბა ბიჭვინთა	ეროვნული
7.	ეკლესია	შუა საუკუნეები	დაბა ბიჭვინთა	ეროვნული
8.	ეკლესია მცირე c	შუა საუკუნეები	დაბა ბიჭვინთა	ეროვნული
9.	ეკლესიის ნანგრევები	შუა საუკუნეები	დაბა ბიჭვინთა	ეროვნული
10.	სამონასტრო ნაგებობანი	შუა საუკუნეები	დაბა ბიჭვინთა	ეროვნული
11.	ბაზილიკური ეკლესიის ნანგრევები		დაბა ბზიფი	
12.	ბზიფის ტაძარი და ციხე	VIII-X სს.	დაბა ბზიფი	

13.	სამაფსიდიანი ეკლესია	ადრე შუა საუკუნეები	სოფ. ალახადი	
14.	ეკლესიის ნანგრევი	შუა საუკუნეები	ქ. გაგრა, დასახ. ლიძავა-ტევრი	
15.	კოშკი	შუა საუკუნეები	ქ. გაგრა, ოქტომბრის ქ. №68 სახლის ეზოში	
16.	ეკლესიის ნანგრევი	შუა საუკუნეები	ქ. გაგრა, გაგრიფშის ხეობა	
17.	ბერძნული ეკლესია	XIX_XX სს.	ქ. გაგრა, ალპური გზის მე-6 კმ.	
18.	წმ. ევპატოსის გამოქვაბული	შუა საუკუნეები	ქ. გაგრა, ციხევერას ხეობა	
19.	ეკლესია ბაზილიკური	VI-VII სს.	ქ. გაგრა	ეროვნული
20.	გაგრის ცენტრალური პარკი		ქ. გაგრა	
21.	გაგრის ციტრუსების მეურნეობის ძველი ბაღი		ქ. გაგრა	
გუდაუთის მუნიციპალიტეტი				
22.	ეკლესია	განვით. შუა საუკუნეები	სოფ. ხოფი, ჩრდ-დასავლეთით 3 კმ.	
23.	ეკლესია	გვიანი შუა საუკუნეები	სოფ. ყულანურხვა	
24.	ტაძარი გუმბათიანი	X-XI სს.	სოფ. ფსირცხა, მიდამოები	
25.	ბაზილიკა სიმონ კანანელისა	X-XI სს.	სოფ. ფსირცხა, მიდამოები	
26.	ციხე	შუა საუკუნეები	სოფ. ფსირცხა, მიდამოები	

27.	ციხე	XIV-XV სს.	სოფ. ფსირცხა, მიდამოები	
28.	სხვა ნაგებობანი	შუა საუკუნეები	სოფ. ფსირცხა, მიდამოები	
29.	ციხე	შუა საუკუნეები	სოფ. ოთხარა	
30.	დოლმენები	ძვ.წ. II ათასწ. I ნახევარი	სოფ. ოთხარა	
31.	გუმბათიანი ტაძარი	X-XI სს.	სოფ. ლიხნი	ეროვნული
32.	შერვაშიძის სასახლე	X-XI და XIX სს.	სოფ. ლიხნი	ეროვნული
33.	სხვა ნაგებობანი	XIX ს.	სოფ. ლიხნი	ეროვნული
34.	ეკლესია “აბა-ათა»	განვით. შუა საუკუნეები	სოფ. ლიხნი, დასავლეთ განაპირას	ეროვნული
35.	გალავანი	შუა საუკუნეები	სოფ. კალაბხვარა	ეროვნული
36.	კოშკები	შუა საუკუნეები	სოფ. კალაბხვარა	ეროვნული
37.	ტაძარი	შუა საუკუნეები	სოფ. კალაბხვარა	ეროვნული
38.	სხვა ნაგებობანი	შუა საუკუნეები	სოფ. კალაბხვარა	ეროვნული
39.	ციხე “ჰასან-თაბა»	შუა საუკუნეები	სოფ. კალაბხვარა, მდ. ბზიფის ხეობა	
40.	სტელა არაბული წარწერით	გვიანი შუა საუკუნეები	სოფ. კალაბხვარა, სკოლა-ინტერნატის მუზეუმი	
41.	ეკლესია	განვით. შუა საუკუნეები	სოფ. ზვანდრიფში, ადგილი “აფსარხუ»	

42.	ციხე	შუა საუკუნეები	სოფ. დურიფში, მდ. ხიფსას ხეობა	
43.	გამოქვაბული (სახიზარი)	შუა საუკუნეები	სოფ. ბარშიში, საკალმახე მეურნეობასთან	
44.	ეკლესია «სერი ბაბა»	განვით. შუა საუკ.	სოფ. ბამბორა, ზღვისპირას	
45.	დოლმენები	ძვ.წ. II ათასწ.-1 ნახ.	სოფ. აჭანდარა, თეიმურაზ ივანეს ძე შამუგიას საკარმიდამო ნაკვეთი	ეროვნული
46.	სვიმონ კანანელის გამოქვაბული	ადრეული შუა საუკ.	სოფ. ანუხვა, სამხრეთ-აღმოსავლეთ განაპირას	
47.	ეკლესია	განვით. შუა საუკ.	სოფ. ანუხვა, სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში	
48.	ბერების საცხ. სახლი	XIX ს.	სოფ. ანუხვა, სოფ. ცენტრი	
49.	ეკლესია	VIII-IX სს.	სოფ. აბღარქუხი. აღმოსავლეთით ნაწილი ამბარა	
50.	სასახლე	X ს.	სოფ. აბღარქუხი. აღმოსავლეთით ნაწილი ამბარა	
51.	გალავანი	შუა საუკუნეები	სოფ. აბღარქუხი. აღმოსავლეთით ნაწილი ამბარა	
52.	ციხე	შუა საუკუნეები	სოფ. აბღარხუქი «მუშბების ადგილი»	

53.	ქვედა ციხე	განვით. შუა საუკ.	ქ. ახალი ათონი ივერიის (აფსარის) მთა	ეროვნული
54.	ზედა ციხე	განვით. შუა საუკ.	ქ. ახალი ათონი ივერიის (აფსარის) მთა	ეროვნული
55.	ეკლესია	VIII-IX სს. გადაკ. XIX ს.	ქ. ახალი ათონი ივერიის (აფსარის) მთა	ეროვნული
56.	სხვა ნაგებობანი	განვით. შუა საუკ.	ქ. ახალი ათონი ივერიის (აფსარის) მთა	ეროვნული
57.	კოშკი	განვით. შუა საუკ.	ქ. ახალი ათონი, სანაპირო	
58.	წმ. პანტელეიმონის მონასტერი	XIX ს. II ნახ.	ქ. ახალი ათონი	
59.	სვიმონ კანანელის ეკლესია	IX-X სს., გადაკ. XIX ს. II ნახევარში	ქ. ახალი ათონი	ეროვნული
60.	ახალი ათონის პარკი		ქ. ახალი ათონი	
61.	ტაძარი გუმბათიანი	VI-VII სს.	სოფ. დრანდა	ეროვნული
62.	ეკლესია	შუა საუკუნეები	სოფ. ბაბუშარა	
63.	გულრიფშის ბაღი		დაბა გულრიფში	
ოჩამჩირის მუნიციპალიტეტი				
64.	ადაგუას მთის ეკლესია	შუა საუკუნეები	სოფ. ჯგერდა	
65.	ტაძარი	X ს.	სოფ. მოქვი, მიდამოები	ეროვნული

66.	სამრეკლო	გვიანი შუა საუკ.	სოფ. მოქვი, მიდამოები	ეროვნული
67.	ერთნავიანი ეკლესია	XI ს.	სოფ. ილორი	ეროვნული
68.	სამრეკლო	გვიანი შუა საუკ.	სოფ. ილორი	ეროვნული
69.	გალავანი	გვიანი შუა საუკ.	სოფ. ილორი	ეროვნული
70.	ეკლესია მარმალაბაა	გვიანი შუა საუკუნეები	სოფ. აძიუბჭა, მიდამოები	
71.	ტაძარი გუმბათიანი	X-XIII სს.	სოფ. აგუბედია, მიდამოები	ეროვნული
72.	სამრეკლო	XIII-XIV სს.	სოფ. აგუბედია, მიდამოები	ეროვნული
73.	სასახლე	შუა საუკუნეები	სოფ. აგუბედია, მიდამოები	ეროვნული
74.	სხვა ნაგებობანი	შუა საუკუნეები	სოფ. აგუბედია, მიდამოები	ეროვნული
სოხუმის მუნიციპალიტეტი				
75.	ღვთისმშობლის ნაეკლესიარი	შუა საუკუნეები	სოფ. ქვემო ბირცხა	
76.	ციხე	შუა საუკუნეები	სოფ. ფსხე	
77.	წმ. გიორგის სახელობის ეკლესია	XX ს.	სოფ. პავლოვსკოე	
78.	ღვთისმშობლის ნაეკლესიარი	შუა საუკუნეები	სოფ. ოდიში	
79.	წმ. ილიას ეკლესია	XX ს.	სოფ. ნახშირა	
80.	წმ. პანაიას ნაეკლესიარი	შუა საუკუნეები	სოფ. ნახშირა	
81.	ფერიცვალეზის სახელობის ეკლესია	XIX ს.	სოფ. მთისკალთა	

82.	ეკლესიის ნანგრევები	XIX_XX სს.	სოფ. მთისკალთა	
83.	ეკლესია	XIX_XX სს.	სოფ. კელასური	
84.	ციხედარბაზი	შუა საუკუნეები	სოფ. კამანი, აღმოსავლეთით	
85.	იოანე ოქროპირის ეკლესია	ადრე შუა საუკუნეები	სოფ. კამანი	
86.	ეკლესიის ნანგრევი	ადრე შუა საუკუნეები	სოფ. ზემო იაშთხვა	
87.	ეკლესია	XIX ს.	სოფ. ზემო ეშერა	
88.	წმ. დემეტრეს ეკლესია	XX ს.	სოფ. ზემო ბირცხა	
89.	ციხედარბაზი	შუა საუკუნეები	სოფ. გუმისთა	
90.	ციხის ნანგრევი	შუა საუკუნეები	სოფ. გუმისთა	
91.	ციხის ნანგრევი	შუა საუკუნეები	სოფ. გუმა, ჩრდ-ით	
92.	წმ. გიორგის ეკლესია	XIX ს.	სოფ. ბესლეთი	
93.	ეკლესია	განვით. შუა საუკუნეები	სოფ. ბესლეთი, სასაფლაოზე	
94.	წმ. თევდორეს ეკლესია	ადრე შუა საუკუნეები	სოფ. ახალშენი	
95.	ციხის ნანგრევი	შუა საუკუნეები	სოფ. ახალშენი	
96.	სალოცავი "იოანე ნათლისმცემლის თავი"	გვიანი შუა საუკუნეები	სოფ. ახალშენი	
97.	წმ. გიორგის ეკლესია	XX ს.	სოფ. აჩანდარა	
98.	წმ. ელიას სახელობის ეკლესია	1910 წ.	სოფ. ამზარა	
99.	სოხუმის სინაგოგა	XX ს.	ქ. სოხუმი	
100.	დიოსკურიას ციხე	ჩვ.წ. აღ II ს.	ქ. სოხუმი	ეროვნული
101.	ბესლეთის ხიდი	XII-XIII სს.	ქ. სოხუმი, მიდამოები	ეროვნული

გალის მუნიციპალიტეტი				
102.	ეკლესია	XIX ს.	სოფ. ჩხორთოლი	
103.	ეკლესია	XIX ს.	სოფ. ოქუმი	
104.	ნათლისღების ეკლესია	XIX ს.	სოფ. წარჩე	
105.	ეკლესია	XIX ს.	სოფ. ღუმურიში	
106.	წმ. გიორგის სახელობის ეკლესია	XIX ს.	სოფ. ჭუბურხინჯი	
107.	ციხე	ადრე შუა საუკუნეები	სოფ. წარჩე	

List of Georgian cultural heritage monument on the territory of Abkhazia				
#	Name of monument	Date of construction	Location of monument	Category of monument
municipality of Gagra				
1.	Church-monastery	Early middle ages	Village of Sulevo	
2.	Greek church	19th c.	Small town of Gantiadi	
3.	Basilica of Gantiadi	7th c.	Small town of Gantiadi	monument of national importance
4.	Church	Early middle ages	Small town of Gantiadi	
5.	Complex of Bichvinta	10th -12th cc.	Small town of Bichvinta	
6.	Domed church	10th c.	Small town of Bichvinta	monument of national importance
7.	church	Middle ages	Small town of Bichvinta	monument of national importance
8.	church	Middle ages	Small town of Bichvinta	monument of national importance
9.	Ruins of church	Middle ages	Small town of Bichvinta	monument of national importance
10.	The monastic complex	Middle ages	Small town of Bichvinta	monument of national importance
11.	Ruins of Basilica Church		Small town of Bzipi	

12.	Bzipi's church and fortress	8th -10th cc.	Small town of Bzipi	
13.	The church of three apses	early middle ages	Village of Alakhadzi	
14.	Ruins of church	middle ages	Town of Gagra, populated lidzava-Tevri	
15.	Tower	middle ages	Town of Gagra, Street October №68	
16.	Ruins of church	middle ages	Town of Gagra, Gagripshis Valley	
17.	Greek church	19th -20th cc.	Town of Gagra, the Alps road 6 km.	
18.	St. Eupatius's cave	Middle ages	Town of Gagra, Tsizevras Valley	
19.	Basilica church	6th- 7th cc.	Town of Gagra	monument of national importance
20.	Gagra's central park		Town of Gagra	
21.	Old agricultural garden in Gagra		Town of Gagra	
municipality of Gudauta				
22.	church	Middle ages	Village of Khopi, 3 km north-west.	
23.	church	Late middle ages	Village of kulanurkhva	
24.	The domed church	10th- 11th cc.	Village of Psirtskha, surroundings	
25.	St. Simeon the Canaanite's Basilica	10th- 11th cc.	Village of Psirtskha, surroundings	

26.	Fortress	Middle ages	Village of Psirtskha, surroundings	
27.	Fortress	14th -15th cc.	Village of Psirtskha, surroundings	
28.	Other buildings	Middle ages	Village of Psirtskha, surroundings	
29.	fortress	Middle ages	Village of Otkhara	
30.	Dolmens	first half of the 2 Mill. B.C.	Village of Otkhara	
31.	The domed church	9th -10th cc.	Village of Likhni	monument of national importance
32.	Shervashidze's palace	9th -10th cc. and 19th cc.	Village of Likhni	monument of national importance
33.	Other buildings	19th c.	Village of Likhni	monument of national importance
34.	"Aba-ta" church	Middle ages	Village of Likhni (west)	monument of national importance
35.	Fence	Middle ages	Village of kalgakhvara	monument of national importance
36.	Tower	Middle ages	Village of kalgakhvara	monument of national importance
37.	church	Middle ages	Village of kalgakhvara	monument of national importance
38.	Other buildings	Middle ages	Village of kalgakhvara	monument of national importance
39.	"Hasan-Taba" fortress	Middle ages	Village of kalgakhvara (Bzipi river's gorge)	

40.	Stella with Arabian Inscription	Middle ages	Village of kalgakhvara Museum of Boarding School	
41.	Church	Middle ages	Village of Zvandripshi, the place «Apsarkhu»	
42.	Fortress	Middle ages	Village of Duripshi (Khipsa river's valley)	
43.	Cave	Middle ages	Village of Barmishi	
44.	“Seri Baba” Church	Middle ages	Village of Bambora, riverside	
45.	Dolmens	first half of the second Mill. B.C.	Village of Achandara, Ivan Shamugia's residential land	monument of national importance
46.	St. Simeon the Canaanite's cave	Early middle ages	Village of Anukhva, (south- east)	
47.	Church	Middle ages	Village of Anukhva, (south- east)	
48.	Cell	19th c.	Village of Anukhva (centre)	
49.	Church	8th -9th cc.	Village Ambara (east side)	

50.	Palace	10th c.	Village of Ambara (east side)	
51.	Fence	middle ages	Village of Ambara (east side)	
52.	Fortress	middle ages	Village of Abgarkhuqi	
53.	Lower Fortress	Middle ages	Town of New Athoni (Apsara) mountain	monument of national importance
54.	Upper fortress	Middle ages	Town of New Athoni (Apsara) mountain	monument of national importance
55.	Church	8th- 9th cc. rebuilt 19th c.	Town of New Athoni (Apsara) mountain	monument of national importance
56.	Other buildings	Middle ages	Town of New Athoni (Apsara) mountain	monument of national importance
57.	Tower	Middle ages	Town of New Athoni, riverside	
58.	St. Panteleimon's monastery	second half of 19th c.	Town of New Athoni	
59.	St. Simeon the Canaanite's church	9th -10th cc. Rebuilt second half of 19th c.	Town of New Athoni	monument of national importance

60.	New –Athoni park		Town of New Athoni	
61.	The domed church	6th -7th cc.	Village of Dranda	monument of national importance
62.	church	middle ages	Village of Babushara	
63.	Garden of Gulripshi		Small town of Gulripshi	
municipality of Ochamchire				
64.	Adagua’s Mountain Church	middle ages	Village of Jgerda	
65.	church	10th c.	Village of Mokvi, surroundings	monument of national importance
66.	Bell tower	Late middle ages	Village of Mokvi, surroundings	monument of national importance
67.	The Single-nave church	11th c.	Village of Ilori	monument of national importance
68.	Bell tower	Late middle ages	Village of Ilori	monument of national importance
69.	Fence	Late middle ages	Village of Ilori	monument of national importance
70.	“Marmalabaa” church	Late middle ages	Village of Adziubja, surroundings	
71.	The Domed church	10th- 13th cc.	Village of Agubedia, surroundings	monument of national importance
72.	Bell tower	13th -14th cc.	Village of Agubedia, surroundings	monument of national importance
73.	Palace	middle ages	Village of Agubedia, surroundings	monument of national importance
74.	Other buildings	middle ages	Village of Agubedia, surroundings	monument of national importance

municipality of Sokhumi				
75.	The ruins of virgin’s church	middle ages	Village of (lower) Birtskha	
76.	Fortress	middle ages	Village of Fskhe	
77.	Saint George’s church	20th c.	Village of Pavlovskoe	
78.	The ruins of virgin’s church	middle ages	Village of Odishi	
79.	St. Iliia’s church	20th c.	Village of Nakhshira	
80.	The ruins of St. Panaias’ s church	middle ages	Village of Nakhshira	
81.	Transfiguration Church	19th c.	Village of Mtiskalta	
82.	Ruins of church	19th- 20th cc.	Village of Mtiskalta	
83.	church	19th- 20th cc.	Village of Kelasuri	
84.	Castel	middle ages	Village of Kamani (east)	
85.	St. John Chrysostom’s church	Early middle ages	Village of Kamani	
86.	Ruins of church	Early middle ages	village of (upper) Iashtkhva	
87.	church	19th c.	Village of (upper) Eshera	
88.	St. Demetrius’s church	20th c.	village of (upper) Birtskha	
89.	Castel	middle ages	Village of Gumismta	
90.	Ruins of fortress	middle ages	Village of Gumismta	
91.	Ruins of fortress	middle ages	Village of Guma (north)	

92.	Saint George's church	19th c.	Village of Besleti	
93.	Church	Middle Ages	Village of Besleti	
94.	Saint Teodora's church	Early Middle Ages	Village of Akhalsheni	
95.	Ruins of fortress	middle ages	Village of Akhalsheni	
96.	St. John Chrysostom's chapel	Late Middle Ages	Village of Akhalsheni	
97.	Saint George's church	20th c.	Village of Achandara	
98.	Saint Elia's church	1910 year	Village of Amzara	
99.	Synagogue of Sokumi	20th c.	Town of Sokhumi	
100.	Dioscuria fortress	second Mill. B.C.	Town of Sokhumi	monument of national importance
101.	Bridge of Besleti	12th-13th cc.	Town of Sokhumi, surroundings	monument of national importance
municipality of Gali				
102.	Church	19th c.	Village of Chkhortoli	
103.	Church	19th c.	Village of Oqumi	
104.	Church	19th c.	Village of Tsarche	
105.	Church	19th c.	Village of Gumurishi	
106.	Saint George's church	19th c.	Village of Chuburkhinji	
107.	fortress	Early Middle Ages	Village of Tsarche	